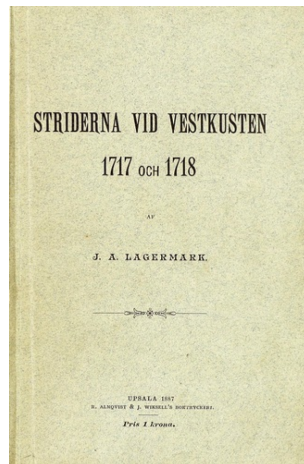

STRIDERNA VID VESTKUSTEN 1717 OCH 1718.

AF **J. A. LAGERMARK.**

UPSALA 1887 K. ALMQVIST & J. WIKSELL'S BOKTRYCKERI.

Förord till den elektroniska utgåvan

Verket tillhör Kungl. Biblioteket och har scannats där. Det anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i mars 2015 av Bert H.

Striderna vid Vestkusten 1717 och 1718.

Då det ej uppgives, har de åberopade handlingarna finnas, tillhöra de Riksarkivet.

Sedan tsar Peter vägrat att tillsammans med konung, Fredrik IV i Danmark göra ett landstignings-forsök i Skåne hösten 1716, rådde stort misstroende mellan Sveriges fiender, och detta närdes sedermera genom tvister angående Wismar, genom ryska truppers inqvar-tering i tyska riket och genom de af Görtz ånyo till lif väckta fredsunderhandlingarna. Ingen vågade af misstroende till de andra företaga något af betydenhet mot Sverige. Väl hade tsaren, när han med sina trupper lämnade Danmark, förklarat, att han skulle återkomma följande vår, men bitterheten mellan Fredrik IV och tsaren, liksom emellan denne senare och Georg I i England, var så stor, att all samverkan dem emellan blef omöjlig under den närmaste tiden. Till följd af dessa förhållanden blef Sverige under de två senaste åren af Karl XII:s regering förskonadt från större fiendtliga anfall. Särskildt må härvid anmärkas, att tsarens handlingskraft utan tvifvel förlamades genom sonen Alexeis uppförande. Äfven den omständigheten, att den tyske kejsaren gripit till vapen mot turkarne, torde hafva gjort honom betänksam att vid denna tid inlåta sig i större krigsföretag, och då dessutom Rysslands krafter högligen tagits i anspråk under det långvariga kriget, är det sannolikt, att han gerna såg, att förslag om öppnandet af fredsunderhandlingar framställdes af Görtz. Han fick

;) det eJ uppgifves, hvar de åberopade handlingarna finnas, tillhöra de Riksarkivet.därigenom en lämplig förevändning att låta kriget mot Sverige tills vidare hvila. Så snart frågan om öppnandet af fredsunderhandlingar på allvar blifvit väckt, upphörde också fiendtligheterna från rysk sida. — Hvad Fredrik IV i Danmark angår, så var det ej häller hans afsigt att med någon större krigsstyrka anfalla Sverige, så vida han ej finge understöd af

andra makter, men han vågade ej låta vapnen helt och hållet hvila, huru behöf-ligt detta än kunde vara för hans land efter föregående årens stora ansträngningar. Han var nämligen öfver-tygad, att svenskarnes planer voro närmast riktade mot honom, ja han trodde fullt och fast, att de redan vintern 1716—1717 skulle ånyo inrycka i Norge. Trupper sändes därför redan hösten 1716 från Danmark upp till Norge, hvarvid dock den olyckan inträffade, att genom en häftig storm flera skepp drefvos mot svenska kusten och att omkring 600 man föllo i svenskarnes händer1). Starka posteringar utsattes vid gränsen, och likaså förságos gränsfästningarna med ganska stora besättningar. — Till högste befälhafvare hade general Erhard Vedel redan i slutet af år 1715 utnämnts * 2 *). Af fruktan för kollision med den civila myndigheten i Norge hade han under förevändning af sjuklighet länge dröjt att begifva sig dit. ehuru han gång på gång därtill blifvit uppmanad 8), men i början af 1717 efterkom han den gifna befallningen. Genast efter sin ankomst utvecklade han stor verksamhet för att sätta krigsmakten i godt stånd. Han mönstrade de sunnanfjällska trupperna, reste utmed svenska gränsen och gaf närmare order angående posteringarna vid densamma; dessutom utfärdades order om förbättrandet af fästningsverken samt om införandet af bättre sjukvård bland trupperna 4). — Man sparade ej häller någon

*) Jfr förf:s afhandling, Karl XII:s krig i Norge 1716, s. 86.

2) Fredrik IY till Vedel 27/i2* Registr. i Gehejmeark. i Köpenhamn.

°) Fredrik IY till Yedel 2o/2, ®/3, 12/3 1716. Registr. i Gehejmeark. Yedel till Fredrik IV 8/3 1716. R. S. (— Refererede Sager) för april 1716 i Gehejmeark.

4) Flera bref från Yedel i febr. och mars. “Den i Norge commande-möda för att utrusta den norska eskadern, hvilken lidit mycket under 1716 års sjökrig !). Särskildt må nämnas, att fyra större pråmar under våren bygdes i Fredrik-stad 2). Till befälhafvare för den dansk-norska eskadern i Nordsjön hade Fredrik IV den 3 november 1716 utnämnt den fräjdade sjöhjälten kommendören Peter Tordenskjold, vid denna tid mest känd för sin seger i Dyne-kilen 1716: Enligt sin instruktion skulle han flitigt

lädgöra med det norska generalitetet och efter dess godt-finnande verkställa hvad han funne vara bäst och nyttigast, men om han såge, att han skulle kunna uträtta något af betydenhet, och tiden ej tillät honom att inhämta generalitetets betänkande, hade han endast att sammankalla en krigskonselj af de under hans kommando stående officerare, och livad som beslöts i densamma, skulle han utan vidare förfrågan genast verkställa 8).

Fastän Karl XII ej så snart ämnade anfalla Norge, som danskar och norrmän trodde, kunde det dock ej döljas, att hans rustningar gälde detta land, och det är då naturligt, att de skulle göra sitt bästa att hindra alla förberedelser, som gjordes för ett fälttåg därstädes. De ti odde, att detta lättast och säkrast skulle kunna ske, i fall de kunde hindra svenskarnes sjöfart på Vest-kusten. ^ Under deras försök att göra detta utkämpades flera strider, som jag i följande uppsats skall söka närmare belysa. Dessa strider hafva visserligen ofta blifvit skildrade af danskar och norrmän, men från svensk sida har knappast framkommit någon utförligare framställning, sedan Nordberg utgaf sin Karl XII:s historia. Därför hoppas jag, att de bidrag, som lämnas i denna uppsats — företrädesvis hämtade ur svenska källskrifter

rende Generals og det norske Krigs-Direetoriums Copibøger og uindførte Conceptei . Packen 896. Riksarkivet i Kristiania. J)enna samling an-iöres framdeles under titeln: Krigs-Directoriums Copibøger*

J) Jfr förf:s afh., Karl XII:s krig i Norge 1716, s. 77.

") Vedel till kapten Sahlgaard ,6/s. Krigs-Directoriums Copibøger 896.) C. P. Rothe, Peter Tordenskiolds Levnet og Bedrifter II s 97 (Viborg 1772).— till belysande af krigshändelserna vid Vestkusten 1717 och 1718, ej skola vara utan intresse.

I början af vintern 1716—1717 lät Fredrik IY flera skepp kryssa mellan Danmark och Norge för att uppsnappa alla fartyg, som ämnade begifva sig till svenska hamnar. Det hade nämligen försports, att en del svenska fångar ville vid denna tid söka på holländska fartyg komma öfver till Sverige. Också • lyckades danskarne taga flera fartyg, bland dem ett, på hvilket befunno sig 115 man, officerarne inberäknade. Straxt därefter förlädes dock de flesta fiendtliga skeppen i Fredrikstad under den strängaste kölden x). Däraf begagnade sig de svenska kaparne, i

det de gingo till sjös och togo en mängd priser. — Möjligen har den nyhet i afseende på kaperiet, hvilken konungen denna tid påbjöd, bidragit till denna framgång. På Vestkusten, förnämligast i närheten af Göteborg,. hade kaperiet mycket tilltagit de föregående åren. För att det skulle vid vissa tillfällen kunna be-drifvas med större kraft, befalde konungen den 15 januari 1717, att samtlige kaparne i och omkring Göteborg skulle “sättas uti ett kompani tillsammans" under Lars Gatenhjelm, hvilken samma dag utnämndes till kommendör. Denne hade under en lång tid visat sig som en djärf och lycklig kapare, och i början af 1716 hade han för sina förtjänster i kaperiyrket blifvit adlad. Alla kapare borde enligt ofvannämnda befallning vid hemkomsten från sina sjöröfvarefärder lämna honom de underrättelser, som de möjligen kunnat erhålla om ankommande handelsfartyg m. m., och, om han så önskade, gå till sjös ined honom för att med förenade krafter göra en kupp. Det tagna bytet skulle delas bland dem alla efter livars och ens utredning. Likaså lämnades honom mot borgen tvänne af kronans fregatter, Halmstad och Fredrik, på samma vilkor som han förut fått begagna fregatten Elfsborg, hvilken förliste för honom hösten

') Bothe II, s. 120 — 123.1716. Till besättning på dessa lämnades honom äfven en del båtsmän 1).

Redan den 11 februari hade Fredrik IV utfärdat order till Tordenskjold att så fort som möjligt gå till sjös, men dessa order framkommo ej förrän i slutet af månaden, och sedermera förgick lång tid, innan eskadern blef så utrustad, att den kunde afsegla, emedan, •såsom förut är nämndt, flera fartyg lidit mycken skada år 1716. Först den 28 mars kunde han hissa segel, men galererna voro ännu ej i det stånd, att de kunde medtagas* I 2). I Köpenhamn hade svenskarnes kaperier uppväckt stor oro, och man synes där ansett, att det berott på Tordenskjolds försummelse, att flera fartyg blifvit uppbragta. Detta harmade honom högligen, och hans harm minskades ej, då han, straxt efter det han lämnat norska kusten, mötte en liten eskader, som ut-sändts från Köpenhamn till skydd för de danska handelsfartygen i Nordsjön, livilka det tillhört honom att värna. Tordenskjold fruktade, att han hade hemliga fiender i Köpenhamn, hvilka uttydde allt hvad han företog sig till det värsta, och att det var deras intriger, som för-anledt utsändandet af den nyssnämnda eskadern. Han brann därför af otålighet att genom en större bragd stoppa munnen till på sina afundsmän8). Innan han

b Öppna bref i riksregistr. — Fregatten Elfaborg, aom Gatenhjelm “fått låna mot 20,000 d:r s:mta caution", strandade under en hård storm natten emellan den 26 och 27 aept. 1716 utanför Strömstad. “Krono-besättning" samt en del gevär, ammunition och tågvirke bergadea genom båtar från Strömstad. General Mörner till Karl XII 3 */I0 1716.

I början af 1717 fick Gatenhjelm använda 200 enrollerade båtsmän på sina kaparefartyg. I april erhöll han från Frankrike en fregatt med 28 kanoner, och han anhöll då att ytterligare få 120 man. Detta beviljades, “eftersom'1, heter det i Karl XII:s resol., “igenom kaparna likväl alltid något inbringas". Ett odat. bref från Mörner, hvarå konungen gifvit resolution 23/4, samt konungens resol. 21/5 å ett bref från Mörner, dat.

2/5; Då Gatenhjelm sedermera förklarade sig ej vilja begagna sig af fregatten Halmstad, erbjöds det honom att få en annan, om han så önskade. Karl XII till Mörner 23/4.

2) Tordenskjold till Fredrik IV 31/3. Rothe II, s. 131 och följ.

3) Rothe II, s. 136 samt Tordenskjolds bref till det danska amiral.

29/4. Rothe II, s. 222 och följ.företog något, måste han dock invänta galereskaderns utrustande. Han hade begärt att till besättning på densamma äfven erhålla 1,500 soldater J), hvilket antyder, att han ej tänkt endast på strider i öppna sjön. Hans begäran hade beviljats, men innan soldaterna hunnit anlända till embarkeringsplatsen och gå om bord, förgick lång tid, hvarför galereskadern först den 28 april kunde utanför Fredrikstad förena sig med de förut utlupna skeppen. Tordenskjolds afsigt var nu att styra kosan, rakt mot Göteborg. Enligt order af den 13 april skulle han i förening med den engelska eskadern innespärra. Göteborgs och Marstrands hamnar. Sannolikt hade haix dock långt förut uppgjort en plan att med sin eskader-segla in på Göteborgs redd för att om möjligt bemäktiga. sig eller förstöra därvarande handelsflotta, magasiner, varf äfvensom göteborgska eskadern, innan svenskarne hunnit ersätta den förlust, som den året förut lidit i Dyne-kilen. Lyckades detta, skulle han i ett enda

slag tillfoga dem stor skada. Han skulle tillintetgöra kaperiet. i dessa trakter, ty utan skydd af den göteborgska eskadern skulle kaparne ej våga sig ut, samt hvad vigtigare var i hög grad hindra, om ej alldeles omöjliggöra förläng tid svenskarnes anfallsplaner mot Norge, enär Göteborg var den ort, hvarest de lämpligast kunde förbereda sig till ett fälttåg i detta land. Några särskilda, order att angripa Göteborg erhöll han icke, utan han företog anfallet på egen hand, sedan han dock förut härom konfererat med general Vedel. Om denne gillat eller tillstyrkt hans plan, är ovisst* 2).

b Vedel till generalm. Budde 20/3 och till Tordenskjold 17/G, Krigs-Directormms Copibøger 896. Tordenskjold erhöll sedermera ytterligare-omkring 100 man.

2) Tordenskjolds bref till Fredrik IV % (Rothe II, s. 215). Såväl i bref till amiral. 29/4 som till Fredrik IV f-, talar Tordenskjold om, att han hade en dessein, men han nämner ej, hvari den bestått. Af

amiralitetets bref till honom 11/5 och hans svar därå 24/5 samt af hans bref till Fredrik IV 3/e framgår, att han ej fått någon befallning af amiral, eller Fredrik IV att anfalla. Ej häller har det norska generali-tetet samtyckt till öfverrumplingsförsöket, såsom Rothe (II, s. 139) på-Jag nämnde ofvan, att Tordenskjold den 28 april ämnade segla från Fredrikstad rakt mot Göteborg. Under vägen konvojerade han eh mängd handelsfartyg, hvilka skulle segla till Danmark, men då vinden var konträr för att segla in till Göteborg, följde han dessa fartyg ända till Fladstrand (= Frederikshavn på Jut-land). Sedan han fått gynnande vind, begaf han sig därifrån mot aftonen den 1 maj i förhoppning att i dagningen följande morgon vara utanför Göteborg '). Därvid inträffade det missödet, att en pråm, som han ansåg sig behöfva för anfallet, först ankom kl. 6 på morgonen, men då var det för sent att företaga något, ty dels vände sig vinden vid denna tiden och dels vågade han ej på ljusa dagen med sin eskader gå förbi fästningen Nya Elfsborg. Han beslöt därför att uppskjuta anfallet till följande morgon, hvarför han den 2 maj låg stilla pä Riföfjärden med hela sin eskader, bestående af 2 örlogs-skepp, 2 pråmar, 12 galerer, 8 dubbel- och 6 enkelslupar * 2 *).

Väl hade generalguvernören Karl Gustaf Mörner hört berättas, att i Fredrikstad fördes soldater om bord på den norska galereskadern 8), men han tyckes ej vid denna tid väntat något fiendtligt besök i Göteborg. Straxt före anfallet begaf han sig nämligen därifrån på resa till Sundsborg. I Uddevalla erhöll han dock åtskilliga underrättelser om den norska eskadern. En ryttmästare vid Vestgöta kavalleri, Karl Kristoffer Reis-ner von Brunner, fången vid Noderhov i Ringerike 1716, hade på parole på någon tid fått lämna Norge. Denne, som nyligen ankommit till Sverige, hade berättat, att

står. Tordenskjold säger uttryckligen (Bothe II, s. 219), att han endast konfererat med generalen en chef (“ikke foragtende Ordsproget, at Faa giemme bedre end Mange“). Att han ej fått någon befallning af Yedel, framgår af Yedels bref till Tordenskjold straxt före angreppet på Strömstad; härom mera längre fram.

*) Tordenskjold till Fredrik IY Bothe II, s. 162 och följ.

2) Tordenskjold till amiral. 11/5. Bothe II, s. 178 och följ.

3) Mörners bref till Karl XII. Odat., men ankommet till Lund 20/4.det var ett allmänt tal i Fredrikstad, att Tordenskjold skulle begifva sig till Göteborg för att hindra dess sjöfart, att han tagit om bord personer, som väl kände till inloppet, och att slotsloven och generalitetet fått befallning af Fredrik IY att bistå honom med allt hvad han begärde, samt att han endast inför sin konung skulle ailägga räkenskap för sitt görande och låtande. En berättelse härom sände Mörner till Karl XII från Uddevalla den 28 april, men själf synes han ej fäst synnerlig vigt därvid, utan fortsatte resan mot Sundsborg. I Ta-nums prestgård fick han dock veta, att Tordenskjolds flotta passerat där förbi, bemannad med en betydlig truppstyrka enligt de underrättelser, som generallöjtnant M. J. De la Gardie erhållit. Härom skref Mörner till konungen den 29, hvarvid han tillägger i brefvet: “Jag har gjort den anstalt, som möjligen ske kan“, men hvari denna anstalt bestått, nämner han icke. Han fortsatte emellertid sin resa till Sundsborg, men han skulle genast återvända till Göteborg, “kunnandes man“, skrifver han likaledes till konungen, “ej ännu veta, hvarutinnan deras (= fiendernas) förehafvande består'1. Efter ett kort besök i Sundsborg skyndade han sig tillbaka till Göteborg, dit han ankom den 2 maj, då Tordenskjold, såsom förut är nämndt, låg

med sin eskader på ftifö-fjärden. Mörner steg ur vagnen genast till häst och gjorde allt hvad göras kunde för att afvärja fiendens väntade anfall, likaså arfprinsen, som mot aftonen samma dag anlände till Göteborg på väg till norska gränsen för att inspektera därvarande trupper och posteringar '). Inloppet till staden spärrades af en bom, bakom hvilken eskadern förlädes under vice amiral Olof Strömstjernas befäl. Flera galerer och andra fartyg, som voro under utrustning, kunde dock ej deltaga i försvaret2). De

J) Arfprinsen till Ulrika Eleonora J/5 (i riksark.) samt Karl XII:s bref till Ulrika Eleonora 6/5. Geijer, Aeta et Litteræ, s. 149.

2) Tordenskjold uppgifver, att å svensk sida deltogo 4 örlogsskepp ocli galeren Yrede i striden. Rotlie II, s. 180. — Enligt en förteckning,trupper, som funnos i staden och dess närhet, nämligen Sachsiska infanteriregementet (Zengerleins reg.) och Smålands tremänningsinfanteri (Cronstiernas reg.), posterades utmed stranden på Käringberget. Likaså tillkallades grenadierbataljonen, som blifvit uppbådad att marschera till Strömstad, men just nu befann sig vid Göteborg, där den blifvit något fördröjd af brist på skjuts. Äfven uppkastades tvänne batterier utmed inloppet vid Gamla och Nya Yarfven.

Tordenskjold gaf emellertid ej svenskarne lång tid att bereda sig till motvärn. Så snart det nämligen började mörkna, lät han sin eskader med undantag af de tvänne örlogsskeppen, som blefvo qvarliggande på Rifö-fjärden, så småningom draga sig förbi Nya Elfsborg, hvilken den just i dagningen hann förbi, hvarpå kanonaden begyntes omkring kl. 2 på morgonen fredagen den 3 maj och fortfor sedan med jämn eld till omkring kl. 8, då Tordenskjolds flotta, som var utsatt för elden från Nya Elfsborg, Strömstjernas eskader, batterierna på Gamla och Nya Varfven samt de på stranden posterade soldaterna, tvangs att draga sig tillbaka efter en förlust af 52 döda och 79 sårade (oberäknadt 40, som voro så lätt sårade, att de fortfarande kunde göra tjenst). Dessutom förlorade fienderna 2 gal erer; den ena gal eren (Lucretia) hade de året förut tagit i Dynekilen. Svenskarne kunde ej förfölja fienderna af brist på båtsmän. Under vintern hade få varit i Göteborg, och i början af maj hade man ej uppbådat synnerligen många, då eska-

dat. Lund 23,'2 1717, af O. Strömstjerna (bland amiralitetets i Göteborg skrifvelser), öfver besättning ocli skepp på den göteborgska eskadern, skulle den bestå af fregatterna Halmstad, Kalmar, Stettin, Yarberg, Fredrik och Charlotta med en besättning af 1,220 båtsmän, soldater och underofficerare; af galererna Vrede (af svenskarne ejälfva sänkt i Dyne-kilen 1710, men sedan åter upptagen), Bellona, Victoria och 4 nybygda, prämen Landskrona, brigantinerna Sjöman, Kristiania ocli 3 nybygda, galjoten Sköldpaddan och 1 brännare med en besättning af 2,739 man. Sedermera bestämdes, att besättningen på samtliga fartygen skulle bestå af omkring 4,160 man. Karl XII:s resol. 13/4 på vice amiral Wilsters memorial.dern ej ännu var i ordning att utlöpa. Några voro också till sjös på Gatenhjelms kaparefartyg. — Angående svenskarnes förlust i denna strid liar jag ej lyckats finna några noggranna uppgifter, men arfprinsen skref till Ulrika Eleonora samma dag som striden utkämpades, att svenskarne böra hafva förlorat föga folk. Eskadern tyckes hafva lidit ej obetydligt. Mörner skref nämligen till konungen, straxt efter det att Tordenskjold dragit sig tillbaka, att “våra fregatter och galerer äm tämligen genomborrade“ 1).

Tordenskjold stannade emellertid någon tid tämligen nära Göteborg, men den 10 maj förläde han sin eskader längre bort vid Galtöhufvud. Det berättades, att han svurit att snart komma tillbaka, hvarför man arbetade på varfvet med den . allra största ifver för att få i sjön de fartyg, som voro under utrustning, men icke kunnat deltaga i striden, och likaså reparerades de tvänne galerer, som man tagit från fienderna, hvarjämte Mörner lät påbörja byggandet af ännu en pråm. Flera båtsmän tillkallades äfven. Öfver alla dessa åtgärder uttryckte konungen sitt nådiga välbehag 2).

Till en början ämnade Mörner låta Strömstjerna gå ut med eskadern för att anfalla fienderna, särdeles som inloppet var så tillspärradt, att ingen enda båt kunde komma ut eller in, men sedermera var han tveksam i detta afseende och önskade, att konungen själf vore tillstädes för att härom besluta 3).

') Se Morners bref till Karl XII 28/4, 20/4, % och 4/5; Tordenskjolds bref till amiral. 6/5. Bothe II, s. 178 och följ.; jfr Nordberg II, s. 638. — Tordenskjold hade hoppats att under stridens hetta helt oförmärkt knnna sända

fram några smärre fartyg, som skulle antända oeh förstöra skeppsvarfvet med där befintliga materialier och ännu ej fullt färdiga lartvg, men detta hindrades af den förut omnämnda bommen. — I bref till Ulrika Eleonora skref Karl XII 6/5 bland annat angående striden: “våra skola därvid mycket blifvit träffade", men det framgår ej tydligt, om ordet “våra“ afser fartygen eller soldaterna (oeh båtsmännen) eller ock bådadera. Geijer, Acta et Litteræ, s. 149.

2) Karl XII till Mörner %.

3) EU odat. bref från Mörner till Karl XII, ankommet till Lund 8/_-, samt ett annat likaledes från Mörner till Karl XII n;-.Tordenskjold var ej haller overksam. Flera ka-parefartyg äfvensom handelsfartyg uppbragtes af honom de närmaste dagarne efter striden, och likaså föll i hans händer ett skepp, som utgått från Dunchirken, och på hvilket befunno sig 50 matroser ’). Den 5 maj utsände han 2 galerer och 3 dubbelslupar för att uppbränna 2 nybygda galerer, som stodo på stapeln vid Onsala. Detta försök misslyckades dock, ty vattnet var för grundt för de fiendtliga fartygen och dessutom stod där i närheten en kavalleripostering, och när fienderna fingo se den, drogo de sig skyndsamt tillbaka. Däremot lyckades de. tillfoga svenskarne tämligen stor skada genom att uppbränna en därinvid belägen repslagarebana2).

Om aftonen den 15 maj upphäfde emellertid Tordenskjold blokaden, sedan han förut hållit krigsråd med samtlige närvarande officerare, och därpå seglade han upp mot Norge3). Under vägen plundrade han i den bohuslänska skärgården, men han hade därvid det missödet, att ett örlogsskepp, Fyen, stötte mot en klippa och kunde icke räddas. När fienderna bergat så mycket som möjligt, uppbrändes det, på det att det ej skulle falla i svenskarnes händer 4).

b Kothe II, s. 193, 196 och 197. — Mörner skref till Karl XII 2/0, att hela Nordsjön var full af danska och engelska kryssare, och att flera kaparefartyg blifvit borttagna... “Största skadan", skrifver han vidare, “medelst desse kaprars borttagning är eljest denna, det man mist icke allenast ett ansenligit antal sjömanskap, så att man lärer finna dymedelst en märkelig brist till denna eskadrens besättning, utan ock 50 soldater af öfverstarne Cronstjernas och Zengerleins regementen, och synes i öfrigt, så länge sådan force befinner sig i sjön, att kapfarten kommer mycket att lida." Förtviflade strider utkämpades af kaparne vid Vest-kusten. Så berättar Mörner, att Jakob Jörgensson, som förde ett fartyg på 26 kanoner, råkade i strid med den danska fregatten Sjöridderen och besegrades, men han gaf sig ej, förr än hans fartyg var så “sönder lappadt", att fienderna måste med tåg surra det i hop, för att det ej skulle sjunka. Bland amiralitetets i Göteborg skrifvelser.

2) Tordenskjolds anf. bref till amiral. °/5.

3) Mörner till Karl XII 16,/5. Jfr Kothe II, s. 192.

4) Mörner till Karl XII 24/5. Mörner berättar, att Tordenskjold plundrade på Orust och Tjörn. — I Norge hölls 10/5 en krigskonselj, då flera vigtiga frågor angående försvaret af det sunnanfjällska Norge behandlades. Därvid förekom äfven den frågan, livad man borde göra för att skydda gränsen mot svenskarnes ströfverier. Eftersom TordenskjoldTordenskjold uppgaf, att anledningen till blokadens upphäfvande var, att Fredrik IV gifvit befallning, att flera fartyg af eskadern skulle tagas ifrån honom — något som dook ej kom att ske —, hvarför han under sådana förhållanden ansåg sig för svag för att stanna qvar utanför Göteborg *). Möjligen hade han fått veta att ett stort antal båtsmän gått om bord på den svenska eskadern den 14 och 15 maj, och på grund däraf fruktat för anfall de närmaste dagarne2). En annan anledning torde den omständigheten hafva varit, att sjukligheten bland hans manskap stigit till en oerhörd grad. Af omkring 1,600 soldater, som i slutet af april em-barkerats på galereskadern, voro efter ungefär en månads tjänstgöring blott 400 effektive3). Orsaken till den stora sjukligheten berodde sannolikt på dålig pro-viantering, hvaröfver Tordenskjod många gånger bittert klagade.

Knappt hade Göteborg blifvit befriadt från blokad, förrän stor fara syntes hota å annat håll. Fiendtliga flottor hade nämligen vid denna tid uppträdt i Östersjön, och då något manskap från dessa sattes i land för att plundra, uppväckte detta stor förskräckelse, så att trupper beordrades till kusterna vid Skåne, Blekinge, Småland och Östergötland. När konungen fick kunskap härom, gaf han befallning, att samtliga trupperna skulle

kontramanderas. Endast några få båtsmän och soldater

plundrat på den svenska kusten straxt efter anfallet på Göteborg så vore det nämligen sannolikt, att svenskarne skulle öfva repressalier. .Detta skedde också i slutet af juni, då svenskarne särskildt tillkänna-gafvo, att de gjorde det, därför att Tordenskjold plundrat i Sverige. Vedel till Lutzow - '/e. Krigs-Directonums Copibøger 896. Ifrån denna tid +tin^a plundringarna a omse sidor i allt större omfattning. Därvid inträffade stundom, att hvad fienderna vid något tillfälle tagit i Sverige

fadlld"1Snawemer h°SB *iIlba,ka- Sä bei'ättar kapten Anders Björkman (adlad Dahlfelt) huru en dragonhustru med stor glädje fick igen sin

Brinck ' r-f «°/rg?r7TSrit b01'tförd". Björkmans berättelse till Gabriel Brinck. Grosater % 1718. Vestgöta-Dals allmoge.

) Tordenskjold till Fredrik IV 5/„ 1717. Bothe II, s. 215) Morner till Karl XII I6/-.

genh^-eg.^or^a ZZF* D°CUmentel- vedkommende det Ber-borde posteras i byarne utmed kusten för att tillsammans med invånarne skrämma bort fienderna. "Fienden kan denna gången", skref konungen till general Karl Örnstedt den 1 juni, " med allvare ingenting underStå sig att företaga, hvilket nogsamt af allt hans anställande skönjas kan." Samtidigt skref han ock till amiral, i Karlskrona, att ej för många skepp borde utläggas samt att provianten skulle sparas så mycket som möjligt. Ej flera båtsmän "än som högst nödigt tarf-vas till arbetet jämte besättningen af några få skepp med skansar och batterier * skulle uppbådas. De öfriga båtsmännen kunde lämnas hemma. Om fienderna ville företaga något med Karlskrona, skulle det i rättan tid blifva undsatt af infanterix). Efter att blott antydningsvis omnämnt den oro, som de fiendtliga flottorna uppväckte vid Östersjökusten, återgår jag till skildringen af tilldragelserna vid Vestkusten.

Så snart Tordenskjold emellertid kommit upp till Norge, debarkerades i slutet af maj och början af juni de soldater, som varit kommenderade på eskadern och hvilka nu till största delen voro odugliga till tjänst. Han begärde därför andra i stället — en begäran som ock bifölls, ehuru Vedel ansåg, att han begärde allt för många. I flera bref till Tordenskjold och generallöjtnant Lutzow framhöll han, att han ej kunde begripa, hvarför Tordenskjold behöfde så mycket manskap, som han begärde. Galereskadern vore nu minskad med 2 ga-lerer, och det vore ju blott fråga om att blokera ham-narne och ej att gå anfallsvis till väga 2). Han kunde väl ej häller ana, att Tordenskjold hade någon större plan i sigte, isynnerhet som Fredrik IV efter det misslyckade anfallet i Göteborgs hamn hade gifvit honom

b Karl XII till amiral, i Karlskrona 31/5. Äfven på östra sidan af Öland stego fienderna i land 7/g vid byarne Säby och Segerstad samt borttogo 80 st. fäkreatur m. m. Landsh. i Kalmar län till Karl XII 8/6.

2) Vedel till Lutzow 7/6, 13/6, 4/7 och till Tordenskjold 17/6. Krigs-Directoriums Copibøger 896.befallning att ej inlåta sig i slika företag, förrän lian förut projekterat, livad han ämnade företaga — en sak som också det danska amiralitetet lagt honom på hjärtat J). — Tordenskjold klagade mycket öfver brist på proviant. Denna brist förlamade hans verksamhet. Han kunde ej så snart gå till sjös som önskligt vore, hvar-för han ock ville, skref han till Vedel, vara urskuldad, om fienderna under tiden företoge något till Norges skada. Därpå svarade Vedel, att det ej var hans fel, emedan Fredrik IV förbjudit att taga någon proviant för flottans räkning ur de magasiner, som upprättats för landtregementena. Han hade bistått honom med allt livad han kunnat, ja han hade lämnat honom mera, än han egentligen haft rätt till. Han kunde därför ej vara skuld till, att Tordenskjold ej efterlefde sina order och förfogade sig till sin post -).

Sedan Tordenskjold fått nödiga reqvisita, visar det sig, att han ånyo ville våga ett anfall, men därom hade lian ej nämnt det ringaste vid sina reqvisitioner. Den 24 juni skref han fran Larkullen till Vedel och begärde dennes betänkande, om han skulle agera defensive eller offensive * 3 4). Därpå svarade denne redan följande dagen, att Tordenskjold aldrig specialiter konfererat med honom angående sina planer, "men vel discoursive snart «t og snart et andet talet", ej häller hade han af ko-nungen fatt nagon befallning att blanda sig i sjöväsendet, men han ville dock erinra honom, att det vore af högsta vigt, att han utan dröjsmål ginge till sjös såväl med örlogsskeppen

och fregatterna som galerflottiljen för att hindra svenskarne att med sin sjömakt fatta post på Norges kuster eller i Dynekilen, Strömstad och däromkring). Vid denna tid var Vedel fullt öfvertygad, att svenskarne inom kort ämnade inbryta i Norge/ Han

j) Rothe II, a. 189, 215 och 219.

“) ledel till Tordenskjold 23/c. Krigs-Directoriums

3) Rotlie II, s. 243.

4) Ki'iga-Directoriums Copibøger 893.

Copibøger 893.hade nämligen fått underrättelser, att Karl XII gifvit några trupper order att marschera mot norska gränsen. Flera öfverstar fingo därför befallning att med sina 'regementen tåga mot gränsen, och en del allmoge uppbådades att med 3 veckors kost infinna sig i Fredrikshall för att sedan arbeta på bröstvärnen i Tistedalen, hvar-jämte befälhafvarne vid gränsen uppmanades att noga gifva akt på svenskarnes rörelser. Vid en rekognoscering, som företogs i slutet af juni, fann man dock, att ett anfall ej var så nära förestående, som man trodde. Den 30 juni skref Vedel med anledning däraf till Tordenskjold, att svenskarne tyckas bafva dragit i betänkande att anfalla Norge, då de funnit, hvilka försvarsåtgärder man där vidtagit]).

Af det ofvan nämnda framgår, att ehuru Vedel denna tid varit mycket orolig för ett anfall, så erhöll dock Tordenskjold ej någon befallning eller ens uppmaning af honom att angripa Strömstad, än mindre af hela det norska generalitetet, som enligt Tordenskjolds instruktion borde rådfrågas. Rothe uppgifver* 2), att Tordenskjold ej erhållit svar på sin förfrågan, men denna uppgift är oriktig. Då Tordenskjold nämligen sedermera anklagades för sitt förhållande vid Strömstad, åberopade han själf Vedels omnämnda bref af den 25 juni liksom ett annat af den 30 juni, på sådant sätt, att det tydligt framgår, att båda brefven framkommit till honom före anfallet. I det sistnämnda brefvet får han ej häller någon befallning, ehuru han ansåg sig däri “animeres at studse Fienden udi sit Forehavende og Dessein" 3).

Ått Tordenskjold efter sitt misslyckade försök mot 'Göteborg skulle rikta sina anfallsplaner mot Strömstad, det anade svenskarne4), hvarför de ock vidtogo åtskilliga mått och steg till dess försvar. Så fick landshöf-

') Krigs-Direetormnis Copiboger 89G.

ltotlie II. a. 216.

3) ltotlie III, a. 16.

A) Mörner till Karl XII 29/5.dingen i Hallands län befallning att på farkoster och båtar genom natt och dag låta föra den spanmal, sonr fanns i Varberg och Kongsbacka, till Göteborg, hvarifrån den sedermera skulle transporteras sjöledes till Strömstad. Likaså fingo landshöfdingarne i Elfsborgs, Skaraborgs och Jönköpings län order att skyndsamt afsända till Ye-nersborg, Uddevalla och Strömstad “ fältstatspi oviants-förråden" — d. v. s. den gärd i spanmål, som i dessa län utskrifvits för de s. k. norska fältmagasinerna. Såväl Hallands infanteriregemente som grenadierbataljonen skulle medfölja de transportfartyg, som man utrustade för att afgå till Strömstad, och till skydd för förråden i Uddevalla lät man en del af Bohus läns dragoner inrycka därstädes1). Redan förut hade Vesterbottens regemente, som under vintern legat inqvarteradt i Yester-götland, fått befallning att tåga till Norrby vid Svine-sund, men då fältet, på hvilket det skulle kampera, i början af maj stod under vatten, förlädes regementet mellan Svarteborg och Yettelanda bro, förutom 100 man,, som inqvarterades i Strömstad2).

Befälet vid norska gränsen hade vintern 1716 — 1717 innehafts af generallöjtnant Magnus Julius De la Gardie (under generalen och generalguvernören Mörners-öfverkommando), men den 8 juni utfärdades öppna order för generalmajoren Johan Hjerta ,!) att antaga kommando' vid norska gränsen, emedan De la Gardie för vardandet af sin hälsa fått tillåtelse att resa till Medevi hälsobrunn. Den 19 juni framkom Hjerta till Strömstad, och samma dag reste De la Gardie därifrån. Tvänne dagar därefter ankom transportflottan, som utgått från Göteborg den 14 juni, medförande trupper, lifsmedel, kanoner, ammunition m. m., under betäckning af 5 galerer,. 1 brigantin och 1 dubbelslup. Denna eskader stod un~

!) Mörner till Karl XII 29/5. Af Hallanda reg. voro blott 687 man» friska.

2) Mörner till Karl XII 4/5.

3) Själf skrifver han sitt namn: Hiertta. Först 81/1 1718 flclt Hjerta. befallning att återlämna befälet till De la Gardie.der kommendören Nils Gyllenschruufs befäl1). Så snart Hjerta ankommit till Strömstad, tillkallade han äfven Vesterbottens regemente, som under öfverstlöjtnant Kaggs befäl befann sig i närheten. Likaså började han genast att anlägga -4 batterier till hamnens och stadens försvar, men så snart dessa blifvit färdiga, skulle regementena sändas till Norrby vid S vinesund 2). Den 29 juni kunde han inberätta till konungen, att 2 batterier, nämligen batteriet Carolus å Laholmen och batteriet Prins Karl å Strömstads torg, voro i det närmaste i stånd och att de öfrige skulle besättas, “så snart vädret stillar sig“8). Det var ock hög tid, ty medan Tordenskjold ännu låg q var utanför Fredrikstad i väntan på friskt manskap, proviant m. m., hade han fått kunskap om svenska transportflottans ankomst till Strömstad samt om befästningsarbetena därstädes, och han sände då genast kapten C. Sahlgaärd med 3 galerer och ett par dubbelslupar för att borttaga eller uppbränna svenskarnes transportfartyg och förstöra de under arbete varande befästningsverken. Denne ankom också utanför Strömstad den 27 juni, men han blef då så mottagen af de uppförda kanonerna och det vid inloppet posterade infanteriet, att han skyndsamt nödgades begifva sig tillbaka4).

') Vice amiralen Olof Strömatjerna till Karl XXI lo/6. Amiral, i Göteborg. Grenadiererna och om möjligt äfven manskapet af Hallands reg. skulle föras sjöledes till Strömstad, men hästar och ekipage landvägen. Med transporten skulle äfven följa 10 tjugofyrapundiga ocli 10 adertonpundiga kanoner, hvilka togos från fästningsverken i Göteborg. Mörner till Karl XII 29/5.

2) Hjerta till Karl XII 22/0. “Öfverste Rutenscliiölds (= Hallands) regemente", skrifver Hjerta, “är alldeles dismunderadt, ej hafvandes hvarken tält, kitlar eller yxor. “ Acta hist.

3) I en berättelse om striden, tryckt i Lund 13/7, omtalas blott 3 batterier. Det 4:de var säkerligen ej ännu i ordning. — Gerner, som deltog i striden, omtalar i ett bref, dat. Fredrikstad 10/7, till kontreami-ralen Thambsen, att ett batteri låg på Laholmen, ett på torget i Strömstad och ett i stadens vestra (= norra) del. Brefvet är tryckt i Danske Saml. II B. 1 B., s. 252. Häraf framgår, att den karta öfver attacken, som Bothe meddelat, är oriktig. Jfr Rothe II, s. 301, noten.

4) Bothe II, s. 246. Hjerta till Karl XII 29/c.När Tordenskjold genom Sahlgaard fått närmare reda på svenskarnes förehafvanden, sökte han så fort som möjligt att med samlad styrka anfalla, men dels genom motvind, dels genom stiltje hindrades han att komma fram till Strömstad förrän den 4 juli, och alla fartygen hade icke ens då kunnat medfölja. Genast vid sin ankomst seglade han under kanonad med 2 örlogs-skepp fram under batteriernas eld för att rekognoscera. Svenskarne trodde, att hans afsigt var att angripa batteriet Carolus i flanken på grund deraf, att en lotsbåt seglade förut, men att han genom elden från batterierna tvungits att draga sig tillbaka och fälla ankar mellan Killingeholmen och Salomonsholmen. Då han äfven här oroades, drogos först de mindre och sedan de större fartygen ännu längre bort. Hjerta fruktade, att fienderna ämnade samtidigt med ett anfall från sjösidan inbryta från Berby och Enningedalen. En mängd rykten om deras planer och företaganden korsade hvarandra. An konnno underrättelser, att många trupper sammandrogos vid gränsen, än att Tordenskjold skulle “ sig hafva utlåtit vara sinnad ruinera hamnen och staden, det må kosta hvad det vill“. Hjerta gaf därför de närmaste regementena order att hålla sig marschfärdiga, på samma gång som han lät en del af Bohus läns dragoner rekognoscera vid norska gränsen. Transportfartygen drogos ur “Boijerkilen“ och förlädes mellan Laholmen och staden under skydd af batteriet Carolus. Ofverst på Laholmen uppfördes ett bröstvärn, bakom hvilket en större mörsare uppsattes. Till Göteborg sändes också genast underrättelse om fiendens ankomst, och då med första transporten ej mera krut och kulor medförts än 30 skott till hvar kanon, begärdes, att ammunition så hastigt som möjligt skulle sändas landvägen till Strömstad, enär Gyl-lenschruuf med galererna hunnit endast halfva vägen på återfärden till Göteborg, och fienderna hindrade all tillförsel sjöledes1).

*) Hjerta till Karl XII 5/;.Den 5 undersökte Tordenskjold hamnen ånyo, och så snart han söndagsaftonen den 7. juli erhållit förstärkning af pråmen Area Noæ och 4 galerer, beslöt han efter öfverläggning med samtlige

närvarande officerare att tidigt följande morgon angripa. Visserligen väntade han ännu förstärkning af 1 pråm och 5 galerer, men han ansåg sig icke böra dröja längre med anfallet, ty med hvarje minut som förgick, fingo svenskarne tid att ytterligare befästa sig, och för öfrigt hoppades han, att de väntade fartygen skulle så snart hinna fram, att de kunde deltaga i striden, åtminstone pråmen Hjelperen, som syntes på afstånd.

Omkring kl. 12 natten mellan söndagen och måndagen lät Tordenskjold föra sin flotta, bestående af 3 örlogsskepp, 1 pråm, 6 galerer och 1 dubbelslup, till anfall. Planen, var att först och främst ruinera batteriet Carolus, som var uppkastadt på Laholmen, nu en midt framför staden åt vester utskjutande halfö, men vid denna tid en ö, som var förenad med fastlandet genom en smal bro. För detta ändamål skulle en pråm och några galerer angripa från södra sidan, och en annan pråm och några galerer från norra, under det att örlogsskeppen angrepo i fronten. Vid utförandet af denna plan gick dock ej allt efter beräkning. Pråmen Hjelperen, som jämte några galerer borde angripa från norr, kom ej fram, förrän det var för sent. Den andra, som fått till uppgift att angripa från södra sidan, kom visserligen redan kl. 1 om morgonen ganska långt fram, men den kunde ej komma så långt upp i bugten, som beräknadt var, emedan vattnet var för grundt. Det dröjde emellertid länge, innan de öfriga hunnit fram och förlagts så, att de kunde deltaga i striden. Pråmen, som ej ensam kunde uthärda elden från svenskarnes batterier, måste därför efter en stund draga sig bakom en klippa för att invänta understöd. När örlogsskeppen framkommit på nära håll och lagt bredsidan till, hvilket inträffade först omkring kl. 5 på morgonen, deltog pråmen ånyo i striden, menmåste snart draga sig undan, sedan den erhållit liera grundskott. Med örlogsskeppen och galererna fortsatte Tordenskjold det oaktadt anfallet, och da elden från batteriet Carolus om ej upphört, så åtminstone försvagats af brist på ammunition, sökte han på fyra galerer, två på hvardera sidan af Laholmen, landsätta folk för att bemäktiga sig batteriet, under det att de öfriga galererna skulle lägga sig invid bron, som förenade Laholmen med staden, och hindra svenskarne att föra något manskap till undsättning öfver densamma. Yid utförandet af denna plan inträffade det missödet, att två af de fyra galererna, genom hvilka manskap skulle sättas i land, stötte på grund, och när de andra båda kommo helt nära stranden, rusade det bakom klipporna och bröstvärnet förut dolda svenska infanteriet fram och mottog fienderna med en så mördande gevärseld, att blott några få af manskapet å galererna blefvo vid lif. Tordenskjold, som var tillstädes på den ena galeren, erhöll tvänne sår och kom med knapp nöd på en liten julle tillbaka till örlogsskeppen. På de båda galererna var det öfverlefvande manskapet så ringa, att det ej förmådde föra dem tillbaka. Om svenskarne blott haft några smärre båtar eller ock båtshakar, skulle de utan svårighet kunnat taga dem. Omsider lyckades dock fienderna rädda dem med tillhjälp af strömdrag och en under morgonen uppkommande landvind. — Tordenskjold insåg nu, att företaget hade misslyckats, hvarför han omkring kl. 8 f. m. lät föra sin eskader utom skotthåll. Under reträtten öfveröstes svenskarne af kartescher och drufhagel, hvilka tillfogade dem stor förlust. De tyckas nämligen ej efter anfallet mot galererna sökt skydda sig på samma sätt. som förut. — Med örlogsskeppen, som lidit stor skada, begaf sig Tordenskjold natten mellan den 8 och 9 juli till Fredrikstad, men pråmarne och galererna lämnades vid Makö. Fienderna hade lidit en förlust af 96 döda och 246 sårade, svenskarne åter endast 19 döda och 173 sårade, däraf hade grenadierbataljonen 6 döda och 80 sårade, Yesterbottensregemente 9 döda och 31 sårade samt Hallands regemente 4 döda och 34 sårade. Hvad de fiendtliga fartygen angår, så hade de lidit betydligt, särskildt örlogs-.skeppet Låland ’).

Utgången af denna strid uppväckte liflig glädje hland svenskarne. Konungen sände Hjerta den 12 juli •ett nådigt bref och tackade honom för hans goda anstalter och tappra försvar. Både befäl och manskap hade utmärkt sig på det mest lysande sätt, och i synnerhet grenadierbataljonen. Så hade, för att anföra ett exempel, kapten Gustaf Reinhold Skogh straxt i början af striden erhållit ett svårt sår i högra armen, men han fortfor det oaktadt att ända till stridens slut anföra sitt manskap * 2).

Striden vid Strömstad hade också vigtiga följder. Fiendernas försök att för andra gången hindra svenskarne från att vid Vestkusten göra några förberedelser för ett anfall på det sunnanfjällska Norge hade alldeles misslyckats, och föga sannolikt var, att de för framtiden skulle kunna göra det, sedan svenskarne nu fått något andrum att ytterligare befästa sig i dessa trakter. Denna strid har haft en annan vigtig betydelse, som knappast förut beaktats. Fredrik IV hade nämligen beslutat att detta år söka intaga Gotland, men efter underrättelsen em utgången af

striden vid Strömstad uppgaf han denna plan. I Norge hade, såsom ofvan omnämnts, länge herr-skat stor fruktan för anfall från Sverige. Man hade väl något lugnat sig i slutet af juni, då general Vedel genom en rekognoscering vid gränsen funnit, att intet anfall för den närmaste tiden vore att befara, men efter det misslyckade angreppet på Strömstad började han ånyo frukta därför, och han anhöll nu enträget att få förstärkningar från Danmark. Fredrik 1\ beslöt att

') Bothe II, a. 259 ocli följ. Hjertas bref till Karl XII 8/, jamte föralag af Hjerla på de döda oeh sårade. Öfverstlöjtnant Clausen till Karl XII samma dag. Grenadierbat. Clausen utnämndes till öfverate la/7.

2) Mörner till Karl XII 27/7. Skogh utnämndes till major '/„.villfara hans begäran, men han vågade då icke samtidigt angripa Gotland, ty det egentliga Danmark skulle därigenom allt för mycket utblottas på krigsfolk !). Sålunda hade striden vid Strömstad till följd, att Gotland detta år blef förskonadt för danskarnes besök. Denna ö hade för öfrigt samtidigt med striden i Strömstad varit utsatt för ryssarnes plundring. Desse landstego till ett antal af 800 ä 1,000 om aftonen den 9 juli vid. Östergarn (Herrvik). Allmogen kallades genast tillsammans, men kunde ej förmås att göra motstånd, utan lämnade officerarne och gingo till största delen hvar och en hem till sitt. Sedan utfärdade landshöfdingen den 12 juli befallning, att allmogen ånyo skulle samlas den 16, och hvar och en som ej lydde kommando, drog sig från arméen eller öfvergick till fienden skulle straffas med “ galge och gren eller stegel och hjul “. Emellertid gingo ryssarne åter om bord på sina fartyg redan den 16 juli, hvarvid de medtogo 20 bönder, boskap och annan egendom * 2 * * * *).

4 Fredrik IV till gehejmerådet Kristian Sehested 14/;. Något senare, nämligen 24/7, gaf Fredrik IV i bref till Sehested ocli amiral, befallning, att man skulle dröja med afsiindandet af trupper, tills man tinge noggrann kännedom om Tordenskjolds strid vid Strömstad. Danske Kongers Historie 350 a. Gehejmeark.

2) Landsh. på Gotland, G. Psilandev, till Karl XII 9/7, 15('7, ls('7, 15 */9..

Öfverstlöjtnant J. A. Böckler till arfpr. 10 * * * */7. Landtmilicen pä Gotland..

Landsh. Psilander till upphandlingsd. 18 * * *,'7 (K. A.).

Sedan landsh. sammankallat allmogen ånyo, hade den väl lofvat, att bättre uppföra sig, om någon fara hotade, men han vågade ej lita därpå, utan anhöll om hjälp af reguljert krigsfolk. Denna begäran bifölls af konungen. Redan 22/7 gaf han landsh. Bonde i Blekinge län befallning att skaffa båtar och 14 dagars proviant för 1,200 man, som skulle sändas till Gotland. Sedermera tyckes konungen ändrat sitt beslut så till. vida, att endast 4 kompanier af Kalmar reg. sändes dit under öfverstlöjtnant Karl Kristoffer von Gertten, hvilken äfven skulle föra befälet, öfver allt krigsfolk på Gotland. Öfverstl. Böckler fick näml. afsked.

Karl XII till landsh. Psilander och till kommendören Sjöstjerna 7 */8„

Först 2(i/10 underrättade Psilander konungen, att von Gertten ankommit med manskap. Ryssarnes plundring på Gotland uppväckte mycken oro i Östergötland, men angående denna sak skref konungen 22/7 till landsh. Leijonhjelm, att det visserligen vore väl, att han dragit dragoner tillsammans vid stranden, “men som detta fiendens företagande intet lärer hafva att betyda11, så skulle ej för stort allarm göras, mycket mindie någon allmoge uppbådas. — Här må ock nämnas, att ryssarne-Till Norge lät Fredrik IY i slutet af juli

uppsända (i bataljoner infanteri, hvarjämte han lät förstärka Nord-sjöeskadern med 3 örlogsskepp och 1 fregatt, hvilka detacherades från flottan i Östersjön. Till följd af de misslyckade anfallen på Göteborg och Strömstad mistade Tordenskjold snart öfverbefälet öfver eskadern i Nordsjön, och i stället utnämndes den 18 juli till befälhafvare öfver densamma schoutbynachten A. Rosenpalm, som dock först den 1 augusti uppkom till Norge med de of-vannämnde 6 bataljonerna infanteri och de fartyg, hvarmed Nordsjöeskadern skulle förstärkas ')•

Hjerta hade lyckligen tillbakaslagit fiendernas anfall på Strömstad, men hans ställning var ändå bekymmersam. Dagligen ankommo berättelser, att Tordenskjold hotat att komma tillbaka, att han ånyo begärt att fä friskt manskap, och att fienderna sammandrogo allt flera trupper vid gränsen. Svenskarne saknade krut och kulor, och underhållet var så knappt, att soldaterna hoptals rymde öfver till fienderna. Fästningsverken voro ännu ej i stånd, materialier och arbetsverktyg saknades äfven. På grund häraf fann Hjerta sig föranlåten att ännu en tid qvarhålla de trupper, som blifvit beordrade att marschera till Svinesund. Väl sände han 200 man till Sundsborg för att tillsammans med garnisonen arbeta på dess fästningsverk, men i stället kallades Vest-göta-Dals regemente till Strömstad * I 2).

Tordenskjold, som företagit anfallet på denna stad så godt som på egen hand, ehuru han efter anfallet på

20,8 plundrade Holmön, som ligger i närheten af Umeå (öfverståth. Taube till Karl XII 7/9. Registr. Krigsli. fr. Karl XII:s tid 32 b), men sedermera blef Sverige under lång tid befriad t från deras härjningar.

I dec. 1716 och början af 1717 hade ryssarne gjort flera infall i Vesterbotten och därvid förfarit mycket grymt. Förutom städerna Piteå och Luleå plundrades Torneå, Kalix, Luleå och Piteå socknar. Äfven så långt upp som till Kengis bruk sträckte de sina ströftag. Landsh. i Yesterbottens län till Karl XII 16/1, 24/i, 16 2 °ch 4/<t 1717.

J) Fredrik IV till amiral. 18/7. Rosenpalm till Frediik IV 2/s. Marinministerium 47 och 399. Gehejmeark.

2) Hjerta till Karl XII n/7, 12/7j 15/7, 20/7 och 23/7.Göteborg fått befallning att förut projektera hvad han hade i sinnet att göra, innan han verkstälde det, var nu högligen orolig, såsom man finner af hans bref till det danska amiralitetet den 11 juli, hvari han hoppas få ett nådigt svar, “der vil blive“, skrifver han, “min Blessure et træffeligt Plaster “])- Han ansträngde sig därför att så fort som möjligt reparera den skada, som hans fartyg lidit i striden, oeh sedermera genast gå till sjös för att om möjligt förtaga den misstämning, som hans motgång kunnat uppväcka. Af Vedel uppmanades han ifrigt att söka hindra svenskarne fran att sjöledes föra något till sina magasiner i Strömstad. Ivunde han göra det, skulle det blifva svårt för dem att underhålla de trupper, som stodo i Bohus län* 2 3). Kedan den 24 juli ankommo också 8 galerer under kapten Sahlgaards kommando och lade sig utanför inloppet 'J). Följande dagen kastade svenskarne ut några bomber mot dem, men de kunde därmed ej göra någon skada 4). Just vid denna tid var en transportflotta, konvojerad af 5 galerer under Gyllenschruufs befäl, på väg från Göteborg till Strömstad. Fienderna fingo kunskap härom och gingo till sjös för att lovera sig igenom Styrsö- och Bratteborgssund och bakifrån anfalla transportflottan, som redan ankommit till Staresund, V4 mil från Strömstad. Detta misslyckades, ty under en gynnande vind hade de svenska fartygen den 26 juli framkommit genom Vrångösund, när fienderna kommo till Styrsö5). Kapten Sahlgaard seglade straxt därefter till Makö, emedan han trodde, att den svenska eskadern var hans öfverlägsen. Tordenskjold blef förbittrad häröfver och gaf honom genast befallning att begifva sig till sin post

J) Rothe II, s. 280.

-) Vedel till Tordenskjold 20/7. Krigs-Directoriums Copibøger 89G.

3) Hjerta till Karl XII 2»'v.

4) J. Schilling till Vedel 27/;. Documenter vedi;, det Smaal. reg. Norska rikaark.

°) Hjerta till Karl XII 27/7.utanför Strömstad 1). Äfven Vedel var förtörnad öfver, att svenskarnes transportflotta för andra gången kunnat framkomma till Strömstad, och i bref till öfverkrigsse-kreteraren Gabel den 6 augusti yttrar lian till och med, att en ransakning borde hållas för att utröna, om det vore Tordenskjolds eller Sahlgaards fel, ty dessa båda sköto skulden för hvad som skett på hvarandra. Vedel hade många gånger och senast i

Fredrikstad, då han muntligen talat med Tordenskjold, högligen uppmanat honom att söka hindra all tillförsel till Strömstad* 2).

Sedan Tordenskjolds flotta blifvit reparerad, skyndade han sig med hela sin makt åter till Strömstad den 29 juli och förläde sina fartyg så, att ej en enda båt kunde komma ut eller in 3). Sedan han därjämte låtit föra ett bombarderskepp under betäckning af en pråm, 3 örlogsskepp och några galerer bakom Killingeholmen, började han den 3 augusti bombardera hamnen och staden. Svenskarne blefvo ej svaret skyldige, och fienderna åstadkommo ingen nämnvärd skada4 5 *). Den 6 och 8 inkastades likaledes några bomber i staden, och den 10 skref Hjerta till konungen härom, att fienderna fortfarit med bombarderingen “och på det sättet nu tredje gången sökt göra oss skada, men ej vidare skada gjort än ihjälslagit en grenadier och genomborrat några hus“ ,J). Samtidigt med dessa tilldragelser gafs befallning, att kanoner skulle föras såväl från Uddevalla skans som från Bohus fästning till Strömstad, hvarest en redutt af timmer jämte baracker för besättningen skulle uppbyggas

!) Rothe II, a. 299. Schilling till Vedel under segling utanför Strömstad 29/7. Documenter yedk. det Smaal. reg.

2) I ett bref till Tordenskjold 2/s förklarar Vedel, att det vore billigt, att en undersökning hölles, för att utröna, om det vore Sahlgaards fel, att svenskarnes transport kommit fram. Krigs-Directoriums Copi-bøger 896. Jfr Rathe II, s. 301.

3) Hjerta till Karl XII 30/7. Jfr Rothe II, s. 300.

4) Mörner till Karl XII. Strömstad 3/s. Schilling till Vedel 7/s- Documenter vedk. det Smaal. reg.

5) Hjerta till Karl XII %, 10/8 och ett odat. bref, ankommet till

Lund 9/8.på KyrkobergetJ). Öfverste S. Wallenstjerna fick order att med 1 sqvadron af enkedrottningens lifregemente till häst och Bohus läns dragoner hålla sig i ordning att genast efter erhållen befallning tåga, hvarthän det än kunde behöfvas. Man fruktade nämligen för en landstigning, emedan man fått veta, att Tordenskjold hade mycket infanteri om bord * 2).

För att transportflottan och galereskadern emellertid åter skulle kunna lämna Strömstad, där de en tid varit innestängda, beslöt Hjerta i samråd med generalguvernören Mörner och öfverstlöjtnant Clausen att söka. drifva bort de fiendtliga skepp, som spärrade inloppet, genom Tångefjärden (Vrångösund), och förstöra ett batteri, som de uppkastat därnivid på Tjärnö 3). För detta, ändamål fördes i all tysthet några kanoner, nämligen 4 trepundiga, 2 sexpundiga och 2 haubitzar till gården Bjelfveröd omkring :/2 mil från Strömstad och där an-lades ett batteri, hvarifrån i dagningen den 15 augusti en kanonad börjades mot de fiendtliga skeppen. Fastän fienderna förut märkt, att svenskarne hade något arbete-för sig på fasta landet och till och med gissat, att de anlade batterier4), blefvo de ändock öfverraskade. Villervalla uppstod äfven, emedan en bomb slog ned i chefsfartyget, galeren Fredericus Quartus, och antände det, så att elden endast med svårighet kunde dämpas. Efter omkring tvänne timmars kanonad, ifrån kl. 1/a 4 till */2 6 f. m., måste fienderna draga sig undan, och det skedde så hastigt, att de till en början ej hade tid att medtaga sina tält, som de uppslagit på Tjärnö 5).

b Karl XII till Hjerta 2% och till Mörner %.

2) Hjertas ofvan omnämnda bref till Karl XII 30 * * */7.

3) Karl XII:s svar ,2/g å ett bref från Mörner °/s.

4) Redan den n/s berättar Schilling i bref till Vedel, att svenskarne

natten förut börjat bygga å landet invid Tångefjärden. Han förmodade,

att det var deras aisigt att ditföra kanoner för att detagera dem; han

visste ej, yttrar han deri, på hvad sätt man skulle kunna hindra det

Doomenter vedk. det Smaal. reg.

) Hjerta till Karl XII l0/s. Schilling till Vedel samma dag. Doc.

vedk. det Smaal. reg. Nordbergs uppgift (II, s. 642), att anfallet denEfter ett kort besök i Kristiania hade emellertid schoutbynachten Rosenpalm skyndat till eskadern, som låg utanför Strömstad, och öfvertagit befälet öfver densamma den 11 augusti. Genom striden den 15 fann han, att det var omöjligt att fullständigt innespärra Strömstad från sjösidan, hvarför han i öfverensstämmelse med samtlige officerarnes mening upphäfde blokaden helt och hållet den 18 augusti och begaf sig med eskadern till Makö. Redan förut hade den åsigt uppkommit, att nyttan af blokaden icke motsvarade kostnaden för densamma — en åsigt, som äfven delades af Tordenskjold. Dagen efter blokadens upphäfvande förenade sig 3 engelska ör-logsskepp med den dansk-norska eskadern, och någon tid förut hade äfvenledes ett annat engelskt örlogsskepp slutit sig till densamma]j. Därigenom blef den fiendt-liga eskadern den svenska betydligt öfverlägsen, särdeles som ju Rosenpalm nyss förut medfört från Danmark en förstärkning af 3. örlogsskepp och 1 fregatt.

I slutet af augusti ankom Kari XII till Strömstad. Han besökte de sårade, gjorde sig noga underrättad om de strider som utkämpats, gaf åtskilliga befallningar om fästningsverkens förbättrande m. m. Grenadierbataljonen sändes att bevaka gränsen mot Norge. Själf reste konungen utmed densamma samt företog till och med en rekognoscering i fiendens land. Efter omkring en månads frånvaro återkom han till Lund den 22 september 2).

Straxt efter blokadens upphäfvande sände Hjerta 15

15 företagits, på det att den andra transporten, som enligt lians berättelse kommit från Göteborg till Kungshamn, 6 mil från Strömstad, skulle kunna framkomma till Strömstad, är efter ofvan anförda samtida oiigi-nalbref alldeles oriktig. I stället bar det företagits, för att transportflottan ocli eskadern skulle kunna lämna Strömstad.

') Schilling till Vedel 19/8. Doc. vedk. det Smaal. reg. Eotlie II, s. 303 och 304. Jfr Schillings ofvan omnämnda bref n/s. I afseende på datum för blokadens upphäfvande har jag följt Schillings uppgift, hvilken i sitt bref till Vedel 19/s säger, att blokaden upphäfdes “i går“. Det hade varit Rosenpalms mening att förlägga några galerer i Mako, men de öfriga fartygen vid Koster, men vinden var så konträr, att alla måste gå till Makö.

2) Nordberg II, s. 642—644.Hallands regemente från Strömstad till Norrby vid Svine-snnd ’), och då, såsom ofvan nämndes, äfven grenadier-bataljonen straxt därpå fick order att marschera till gränsen, qvarhöllos sålunda i Strömstad endast Yester-bottens och Vestgöta-Dals regementen för att arbeta på fästningsverken och magasinen, men då detta manskap ej förslog, i synnerhet som stor sjuklighet innästlat sig, uppbådades äfven allmoge från Elfsborgs län till detta arbete * 2).

Fienderna uppgåfvo emellertid allt hopp att framdeles kunna blokera Göteborg och Strömstad. Den fiendt-liga eskaderns uppgift blef i stället att skydda kusten vid Svinesund samt norr och vester därom, på det att svenskarne ej skulle kunna föra något in genom Svinesund eller göra någon landstigning på öarna där i närheten. Fördenskull förlädes galererna vid Makö under Tordenskjolds kommando. De flesta örlogsskeppen lågo under hösten vid Fredrikstad eller Larkullen, och manskapet sattes i land. Några fartyg användes till att kryssa mellan Danmark och Norge 3 *). Att det var af vigt, att fienderna oupphörligen kryssade i Nordsjön och ej lågo stilla för att blokera en och annan hamn, hade man erfarit under sista blokaden. Svenskarnes kapare hade då uppträdt både djärft och lyckligt. Den 21 augusti skref generalguvernören Mörner till konungen, att kommendören Gatenhjelm med den “stora franska kaparen le Comte de Moerner11 på åtta dagar tagit 9 fartyg, och tvänne andra kapare hade äfven tagit goda priser, “och synes11, tillägger han, “som kapfarten vid

Hjerta till Karl XII 19/8.

2) Under hösten 1717 uppkom stor sjukligliet inom dessa båda regementen. Inom Vesterbottens reg. voro 17/n “öfver 390 man sjuka“ och 27/n 640. De uppbådade bönderna från Elfsborgs lan besvärade sig mycket öfver arbetet under vintern, hvårföre de enligt konungens befallning fingo gå hem, så snart det tredje magasinshuset blifvit färdigt, “att de ej skola få tillfälle att klaga“. Hjerta till Karl XII 17/n, 27/n ll/12.

3) Vedel till Tordenskjold 19/9. Krigs-Directoriums Copibøger 89G.

Tordenskjold till Fredrik IV 19/9. Rothe II, s. 307.instundande höstetid lärer blifva bättre, än sa länge som maren påstått “.

Under hösten gingo svenska fartyg mellan Göteborg, Strömstad och Dynekilen1), dock till en början under ständiga småstrider. Så togos den 4 september i Hafstenssund af de fiendtliga fartygen, som hade sin station vid Makö, 1 huckert och 3 skutor, hvarjämte svenskarne satte eld pa en skuta, da den ej kunde räddas 1 2). Den 8 föreföll en ny strid, då svenskarne togo en halfgaler, Pollux, och en dubbelslup samt 78 man. Befälhafvaren på dubbelslupen, kaptenlöjtnanten Fredrik Sahlgaard, blef, såsom född svensk, ställd inför krigsrätt, dömd till döden och arkebuserad 3). Något senare togos. enligt Tordenskjolds uppgift af fienderna 16 stycken fartyg, som voro pa väg frau Strömstad till Götenoig, men straxt därefter lyckades en större transportflotta utan hinder framkomma till Strömstad4 * * *). Under senare hälften af september och sedermera alltjämt synas sven-

1) o. Strömstjerna till Karl XII 2/u* Amiralitetet i Göteborg.

2) Bothe II, s. 308.

3) Bothe II, s. 308 och 310. Med 1 galer, 1 dubbelslup och 4 roddarbåtar hade Karl Sparre angripit “en plaine mere" 1 galer och 3 dubbelslupar och därvid lyckats taga 1 galer odh 1 dubbelslup jamte 3 officerare, 2 underofficerare, 60 soldater samt 10 båtsman. Daraf voro 1 officer och 3 gemena sårade. Dessutom hade fienderna döda, svenskarne åter 5 döda och 7 sårade. T. G. Bjelke till K. G. Bjelke. Stiöm-stad 10 * * * * * * */g. Bergshammars arkiv. Dagen för striden är ej noggrant an-gifven. Det heter näml. endast: “il y a quelque jours“, men det är tydligt, att denna strid är densamma *som egde rum 8/9. Sahlgaard var fodd i Marstrand och hade där fått sin uppfostran, därpå hade han farit till

Coflärdie, intill dess han begifvit sig till Norge“, där han en tid idkat

borgerlig näring. Sedermera hade han blifvit brukad “vid de danska

fartygens utbringande utur isen“, då svenskarne 1716 kommo in i Norge,

vidare hade han bevistat striderna vid Göteborg den 3 maj och vid

Strömstad den 8 juli “samt varit följaktig att d. 4 sept. borttaga de

svenska transportskeppen i Hafstensund“ och den 8 “under iaktning

tagen i skärgården, livarför han dömdes att mista ara, lif ocli gods.

Domen stadfästades af Karl XII samma dag, som den fäldes med den be-

nåding“, att Sahlgaard skulle arkebuseras.. Sahlgaard anförde till sitt ioi

svar, att han ej plundrat eller röfvat i Sverige, att han lamnat detta land i

sin ungdom, att han ej aflagt trohetsed till den svenske konungen samt att

hans moder berättat, att hon för barn och egendom fatt respass till

Norge. Kopia af generalkrigsrättens dom (undertecknad ai J. Hjerta

och L. Dalman) 18/9. Generalauditörsacta.

) Bothe II, s. 313 och 317.skarne tämligen ostörclt färdats fram och tillbaka vid Vestkusten. Jag har förut nämnt, att den fiendtliga galereskadern låg vid Makö, men i början af september gingo 5 galerer därifrån till Fredrikstad, emedan sjukligheten och dödligheten bland besättningen under den senaste tiden oupphörligen tilltagit1). Möjligen har denna omständighet haft till följd, att Fredrik IV den 18 september gaf befallning, att eskadern i Nordsjön skulle ytterligare förstärkas med ett par goda fregatter 2). Något förut hade han anhållit hos den engelska amiralen Byng, att han med sin flotta måtte stanna så länge som möjligt i Nordsjön, emedan det berättades, att svenskarne rustade sig att med en stark eskader utgå från Göteborg för att anfalla Norge 3).

Sedan Rosenpalm mottagit högsta befälet, sysselsattes Tordenskjold ännu en tid i Nordsjön såsom befäl-hafvare öfver galereskadern dels med kryssning och dels med att föra en dubbelslup öfver land från Eosnes-kilen till Iddefjorden, hvarom närmare underrättelser längre fram skola meddelas.

Tordenskjold, som fått befallning att tjänstgöra vid flottan i Östersjön, lämnade den 29 oktober befälet öfver galereskadern åt kommendörkaptenen C. Vosbein 4). Samtidigt blef eskadern förstärkt med de 5 galerer, som en tid legat vid Fredrikstad för att ånyo erhålla friskt manskap. Sedan 634 soldater embarkerats, gingo de till Makö den 1 november5)- Då Vosbein vid tilltagande köld måste draga sig ifrån Makö, beklagade sig Vedel häröfver. Han menade, att svenskarne nu lätt kunde från Strömstad öfverföra en betydlig kär på norskt område °), ja han fruktade i synnerhet för eskadern i Fred-

b Schilling till Vedel 4/9. Jfr iifven brefvet 20/s. Doc. vedk. det Smaal. reg.

J) Fredrik IV till amiral. Marinministerium 47. Gehejmeark. t Gehejmeprot. I2/0 i Gehejmeark.

4) Rothe II, s. 324.

2 Öfverste H. Kragh till Vedel Vn- Doc. vedk. det Smaal. reg.

) Vedel till Rosenpalm ''/J2. Krigs-Directoriums CJopibøger 896.rikstad, emedan denna ort låg alltför nära den svenska .gränsen '). För att emellertid hindra en öfverrumpling under vintern inlades starka garnisoner i gränsfästningarna, nämligen i Fredriksten 1,800 man, i Kongsvinger 800, i Basmo 400 och i Fredrikstad 1,500, hvarjämte dessa .garnisoner kunde vid behof genast ytterligare förstärkas med trupper, som lågo i närheten * 2).

För öfrigt kan blott i förbigående nämnas, att fienderna träffades i slutet af 1717 af samma missöde som i slutet af det föregående året. Då nämligen en transportflotta af 30 transportskepp och väl så många köp-mansskepp afgick från Norge den 11 december för att i Jutland hämta hö och spanmål för de norska magasi-nerna, råkade den ut för en häftig storm den 13 och 14, så att många fartyg sjönko eller krossades mot klipporna, andra åter drefvos in i svenska skärgården och föllo där i svenskarnes händer. Af den svenska galer-eskadern under Gyllenschruufs befäl togos och infördes till Strömstad 12 fartyg 3). Fregatten Lossen, ett af de konvojerande fartygen, strandade vid Hvalöarna, hvar-vid 49 man af besättningen omkommo 4 5).

Hvad den svenska eskadern i Nordsjön angår, så gjorde Karl XII i slutet af 1717 den förändring, att den förlädes i Marstrand, men några galerer skulle dock ständigt ligga i Strömstad, hvarföre varf borde upprättas på båda ställen0). Som bekant hade eskadern förut sin station i Göteborg. Sannolikt gjordes förändringen i den afsigt, att svenskarne lättare skulle kunna hindra förbindelsen mellan Danmark och Norge. — Huru den

:) Vedel till Bosenpalm 7/ii- Till Liitzoiv skref Vedel 4/ii> det

vore klart, att svenskarne under vintern vid läglig tid ämnade anfalla Norge. Krigs-Directoriums Copibøger 896.

2) Vedel till kommendanterna ä/n, n/ii- 200 man af garnisonen i Basmo skulle tills vidare vistas på sina rotar. Krigs-Directoriums •Copibøger 896.

3) Specifikation af N. Gyllenschruuf 18/l2. Bilaga till Hjertas bref till Karl XII samma dag.

4) Bosenpalm till amiral. ,7/12. Marinministerium 399. Gehejmeark.

5) Karl XII till Mörner Vio-svenska eskadern i Nordsjön denna tid allt mera ökadesr kan man sluta däraf, att vice amiralen O. Strömstjerna. begärde för år 1718 till besättning ej mindre än 5,440' man 'j.

Under hösten 1717 lät Karl XII dels anlägga en skans med namnet Clausenborg vid ett ställe, kalladt Krokstrand vid Iddefjorden, dels i närheten däraf åtskilliga små torn, i hvilka grenadierbataljonen, som låg här för att skydda gränsen mot fiendernas ströftåg, hade skydd mot väder och vind samt tillflykt vid plötsliga, anfall. I Norge uppväckte arbetet på Clausenborg synnerligen stort uppseende. Man visste, att svenskarne förehade åtskilligt arbete vid Iddefjorden, men för hvilket ändamål det var, visste man icke. Genom kunska-pares berättelser trodde sig Vedel fått reda på, att svenskarne i hemlighet bygde stora pråmar, och de gingo därvid till väga med så stor hemlighetsfullhet, att de betäckte dem med barr och ris för att hålla dem dolda. Därjämte hade det berättats, att svenskarne beslutat att. föra några fartyg öfver land till Iddefjorden. Därmed åsyftade de utan tvifvel, skref Vedel till schoutbynach-ten Rosenpalm, något af synnerlig vigt. Deras afsigt. var säkerligen att taga de 2 brigantiner och andra fartyg, som lågo vid Fredrikshall, äfvensom att få fri kommunikation sjöledes öfver Iddefjorden med

fästningen Sundsborg. Detta måste, ansåg han, förekommas. Då, Tordenskjold i ett bref till Vedel den 17' september berättat, att han tagit 3 svenska strömbåtar, som med ringa kostnad kunde ändras till galerer, begärde Vedel hans betänkande, om dessa eller ock andra fartyg skulle kunna föras öfver land från Rosneskilen till Knifsö och så vidare till Fredrikshall, “som vel tilforn har hörtes

... fl M°rner till Karl XII zs/9. Amiral, i Göteborg. —I sammanhang härmed ma afyen nämnas, att vice amiralen Örnfelt yttrar i ett memorial. \ /ai' 1 utiärdat reao1- % m7- “att Stockholmska eskadern e“ei Jä,n<|en tilltager . Jfr förf:s afhandl., Rustningarna till Karl XII:s sista fälttag. Svensk historisk Tidskrift för 1886, s. 227.være practicabel “, och i fall detta ej vore möjligt, om man icke skulle kunna ändra ett eller flera af de skepp, som lågo vid Fredrikshall, så att de kunde begagnas vid försvar. För att ej någon tid onödigt måtte förgå, innan några mått och steg vidtogos för att hindra svenskarnes hotande planer, skref han samtidigt till kommendörkaptenen Styr och begärde upplysning, om man icke skulle kunna bygga ett par dubbelslupar i Fredrikshall, i fall det ej läte sig göra att föra några dit öfver land. Då Tordenskjold emellertid straxt därefter förklarade, att förslaget nog kunde verkställas, fick han befallning att öfverföra tvänne dubbelslupar, som anså-gos härtill vara lämpligare än de tagna strömbåtarne. Den ene af dessa slupar öfverfördes af Tordenskjold, men den andre af kommendören V. Poulsen, som den 29 oktober aflöste honom vid Nordsjöeskadern 1). Dessa fartyg försågos därpå med manskap samt fingo order att närmare undersöka svenskarnes förehafvanden vid Idde-fjorden. Särskildt skulle de se efter, om svenskarne verkligen bygde pråmar vid Krokstrand eller om de blott arbetade på skansar * 2). Det ser däraf ut, som om Vedel börjat misstänka, att de underrättelser, som kun-skaparne till en början lämnat, ej varit riktiga. Jag har ej lyckats finna en enda uppgift i svenska källskrifter, att svenskarne bygde pråmar i Iddefjorden hösten 1717 eller anskaffat materialier därtill. Väl omtalar öfverst-löjtnant Clausen i ett bref till Karl XII den 17 november, att han haft i sinnet att på tvänne pråmar och fyra båtar gå öfver Iddefjorden för att öfverrumpla bönderna i Idde kyrka jämte den där stående vakten 3), men dessa pråmar hafva sannolikt ej varit bygda för att användas i sjöstrider. Detta, anser jag, är tydligt däraf, att inga pråmar omtalas i de första striderna i Iddefjorden 1718.

') Vedel till Tordenskjold 17/s, W 25/9j 6/io! till Liitzow Vio: till Rosenpalm 25/10. Krigs-Directoriums Copibøger 896. Jfr Rothe II, s. 324.

2) Vedel till kommendanten Brun på Fredriksten 2/n. Krigs-Directoriums Copibøger 896.

3) Grenadierbat.Först den 12 juli 1718 gaf Diicher befallning, att timmer skulle huggas vid Pilgården för byggandet af pråmar. Lika litet har jag funnit i svenska handlingar några spår till, att Karl XII redan hösten 1717 beslutat att öfver land föra krigsfartyg till Iddefjorden eller att han detta år vidtagit några åtgärder härför. Egendomligt vore, om kunskapare skulle kunnat få kännedom om konungens planer, i fall ej några åtgärder till fartygens transporterande redan 1717 vidtagits, då man känner, huru väl Karl XII annars förstod att dölja sina planer.

Om Karl XII redan 1717 beslutat att öfver land föra fartyg till Iddefjorden eller icke, må lämnas därhän. Sedan fienderna emellertid skaffat sig en liten flottilj därstädes, blef det nödvändigt äfven för svenskarne att göra detsamma. För dem var det af yttersta vigt att rensa Iddefjorden från fiendtliga fartyg, dels för att kunna skydda norra delen af Bohus län, där större delen af förråden för det tillämnade fälttåget samlades, dels för att med mera lätthet kunna framföra hvad som behöfdes för en belägring af fästningen Fredriksten, och detta kunde ske endast genom att skapa en liten eskader i Iddefjorden. Genom Svinesund var sjöfarten stängd — för fienderna genom fästningen Sundsborg och genom tvänne af svenskarne där nedsänkta fartyg J), för svenskarne genom do batterier, som anlagts på norska sidan. Dessutom hade svenskarnes fartyg norr om Strömstad ej samma skydd af skärgården som söder därom. Det återstod sålunda intet annat att göra för svenskarne, om de ville skaffa sig en flottilj i Iddefjorden, än att föra fartyg öfver land, men den landsträcka, öfver hvilken fartygen måste föras, var betydligt längre än den, öfver hvilken fienderna framfört sina. — Från och med den 6 juni förde generalen Ducher högsta befälet i Bohus län2). Med transporten af fartygen var företrädesvis

b Båda tagna från fienderna. Jfr förf:s afh., Karl XII:s krig i Norge 1716, s. 66. Karl XII till Mörner a/12 1716.

„„„/l Dficher till Karl XII. Strömstad */6. Generalen C. G. Ducher 1711—1718. Acta hist.öfverste Dahlheim sysselsattJ). Trångstrandsviken vid Pilgården utsågs till hamn. Stället kallas stundom Helmörkskyrka eller Hellemörksbugt, en liten långgrund hamn, omgifven af klippor1 2 3). Afståndet därifrån till Strömstad är omkring 2 mil. Transporten underlättades däraf, att man för ungefär halfva afståndet kunde betjäna sig af 5 små sjöar, nämligen Strömsvattnet, Färingsjön, Prestvattnet, Långsjön och Elfsjön 8). Sedan man lagt kafvelbroar mellan sjöarne, började man den 26 juni låta soldater och grenadierer framsläpa galererna Castor och Pollux, 1 dubbelslup och 4 enkelslupar jämte allt tillbehör. Huru mödosamt det än var att släpa dessa öfver berg och moras, gick det ändock ganska fort, ty redan natten mellan den 6 och 7 juli kunde fartygen halas ned i Iddefjorden. Under nedhalandet fastnade den ena galeren och kunde först efter tvänne timmars ansträngningar fås loss. En slup blef också vid detta tillfälle skadad. Förutom konungen och hertigen j^Holsteim voro Diicher, Schwerin och flera andra af det högre befälet närvarande för att se på, när fartygen sattes i vattnet. För hamnens försvar hade man dels tillkallat grenadierbataljonen och dels anlagt batterier.

Knappast hade svenskarne börjat hala ned fartygen i vattnet, förrän fiendernas flottilj visade sig. Så snart dessa nämligen fått kunskap om, att svenskarne voro sysselsatta med att framsläpa fartyg till Iddefjorden, be-slöto generallöjtnant Sponneck, generalmajor Kömeling och kommendanten på Fredriksten öfverstlöjtnant Lands-berg att på de vid Fredrikshall liggande fartygen sätta om bord 300 man af Fredrikstens garnison under en major Grens befäl för att genast anfalla svenskarnes fartyg, när de försökte sätta dem i vattnet. Också för-

1 j Kort berättelse om tlict som passerade uti Idefjobl iclce långt ifrån Eridriehshall 1718 d. 7 Julij. Krigsark.

2) En berättelse om träffningen i Iddefjorden den 7 juli finnes tryckt i Stockholms Magasin för okt. 1780.

3) Johan (Edman, Bolms läns Beskrifning (Stockli. 1716), s. 373.lades 2 brigantiner och 2 dubbelslupar den 4 juli vid Skrifvareön'). Knappast hade svenskarne fatt tvänne fartyg i vattnet, förrän fienderna nalkades för att anfalla. Detta inträffade just i dagningen den 7 juli. Det var ett vådligt ögonblick, ty ännu hade man icke hunnit föra fartygens ekipering om bord * 2 3). Också uppstod i början någon villervalla, men konungens närvaro gjorde, att allt aflopp väl. Så väl officerare som gemene täflade i att göra sitt bästa. Om de uppkastade batterierna hade fienderna ingen aning s), och när elden helt plötsligt öppnades mot dem, funno de för godt att snart draga sig tillbaka, därvid förföljda af de svenska fartygen, som under tiden i största hast fått både ekipering och besättning om bord. Den fiendtliga flottiljen lade sig därpå vid Sauön. Förlusten af manskap var ringa å ömse sidor, men Karl XII hade varit i stor fara. En kula snuddade nämligen vid hans venstra kind, och kammarpagen, kornetten Mannerstjerna, som stod bredvid honom, blef sårad4 * *).

b Landsberg till Lutzow 7 * */,. Fredrikstens Fæstning vedkommende 1718-—1719. Norska riksark. Kosenpalm till Fredrik IV 14/7. H. G. Garde, Efterretninger om den danske og norske Søemagt, II, s. 380.

2) I en odat. berättelse (jfr not. 1 s. 37), hvars författare uppgifver sig hafva såsom kapten vid grenadierbat. deltagit i striden den 7 juli, omtalas, att många af grenadiererna, livilka varit sysselsatta med arbetet och därvid blifvit genomblöta, liöllo just på att omkring stora stockeldar torka sina kläder, när fienderna anföllo. Det berättas också, att fienderna efter anfallet drogo sig till en vik vid norska stranden, där de tioligen ämnat embarkera manskap, som fanns i närheten, men svenskarne eftersatte dem med sådan framgång, att de ej kunde taga en enda man om bord, utan maste retirera vidare. Svenskarne hade under striden träffats af den olyckan, att krutkarduser och dref, som användes till förladdningar, 3 gånger antändts, hvilket förorsakade stor villervalla. Major Stockman vid grenadierbat. måste en gång hoppa i vattnet och genom simmande rädda sig undan elden, och en kapten Stenfelt blef 3 gånger illa bränd.

3) Eosenpalm till Fredrik IV I4/7 1718. H. G. Garde, Efterretninger om den danske og norske Søemagt, II, s. 380.

4) Enligt von KochenB berättelse om striden, sänd till Görtz och dat.

Strömstad ä/7, hade fienderna först rekognoscerat med en slup, men

straxt därefter tillkommo 14 å 15 fartyg, stora och små inberäknade,

bvenskarnes forlust i striden var endast 3 döda och 7 å 8 sårade Handl

ror. baron Gortz. Fienderna hade 7 sårade, däraf 1 löjtnant, samt 4

cloda. Kommend. Landsberg till Ltitzow 7/7.Dagen derpå rekognoscerade fienderna, och svenskarne väntade att blifva anfallna, men däri bedrogo de sig. Följande dagarne arbetades natt och dag i Fredriks-hall på utrustandet af ett s. k. defensionsskepp, och samtidigt lät Rosenpalm, numera vice amiral, föra öfver land från Rosneskilen 1 halfgaler, 2 dubbelslupar och 1 •enkelslup, hvilka redan den 11 juli voro öfverförda. Natten förut hade major Georg Albrekt Stockman gått öfver med en liten trupp till norska sidan midt emot Skrifvareön för att rekognoscera vid Fredrikshall. Detta gaf generallöjtnant Lutzow, som vid denna tid befann •sig i Fredrikshall, anledning att befalla kaptenlöjtnanten Wolter Jansen att med den norska flottiljen anfalla den svenska. Med en halfgaler och 6 andra fartyg nalkades •denne om morgonen den 11, men svenskarne under kapten Rahmdahl mötte honom, och efter en skarp kanonad drogo sig fienderna, förföljda af svenskarne, under norska landet nedanför Skrifvareön. Något senare drogo de sig ända till Fredrikshall, där den norska flottiljen låg ända till den 16, då den, förstärkt med ett handelsfartyg, som man ändrat och armerat med 6 st. 12- och 6-pundige kanoner, kom tillbaka och lade sig vid norska landet midt emot Pilgården. I striden den 11 led en svensk dubbelslup så stor skada, att den började sjunka och måste bogseras i land af andra fartyg. Blott 1 svensk stupade, men 7 blefvo brända af krut. Fienderna hade •också endast 1 död och 2 dödligt sårade 1).

Då fienderna de senaste dagarne betydligt förstärkt sin lilla flotta, var det fara värdt, att de skulle kunna ruinera svenskarnes fartyg. Diicher lät därför ytterligare befästa hamnen vid Pilgarden, och den 12 juli gaf han befallning att hugga timmer till 10 stycken pramai). Likaså tillkallades tvänne bataljoner till förstärkning1). Man vax' äfven sysselsatt med att föi-a flei'a faityg fian * 2 3

•1) Ducher till Karl XII 13/7) % och ls/7. Kosenpalma anf. bref ll/7;

2) Diichers omnämnda bref 13/7.

3) Ducher till Karl XII 21/7.Strömstad, men därmed gick det långsamt. Oerhördfc arbete nedlades på transporten af galeren Luren, som öfverste Dahlheim särskildt fått i uppdrag att framföra. Då stora svårigheter mötte vid dess framsläpande, sände Diicher öfverste Engelhardt till kommerserådet Polhem att öfverlägga med honom om en metod till galerens be~ qvämare transport. Polhem sände då assessor Emanuel Svedberg (mest känd under namnet Svedenborg) " att gifva. vid handen, livad som till dess vidare fortskaffande kan tarfvas ". Emellertid befanns det, att Polhems nya förslag att öfverföra galeren ej kunde gå för sig, "allden-stund galejans tyngd", skref Diicher till konungen den 23 juli, "ej kommer öfverens med de korta rullarne, som därtill brukas", hvarför man måste betjäna sig af den gamla metoden, "hvilken således", yttrar han vidare, äi förbättrad, att man lagt ekplankor under stockarne, som brukas till rullar". I början användes dagligen 500 man till galerens framförande, men sedermera 800. Diicher tyckes hafva misströstat om dess transport, ty när den efter mycket besvär ändtligen kommit i Blomsholmssjön, förfrågade han sig hos konungen, om det vore skäl att. vidare arbeta på dess framskaffande* 1). Emellertid ned-halades den i Iddefjorden den 5 september, vare sig man begagnat den gamla eller nya metoden för dess framförande 2).

Fienderna å sin sida gjorde stora ansträngningar att så fort som möjligt förstöra svenskarnes fartyg, innan de hunno att få någon förstärkning af andra fartyg eller pråmar. Så uppgjordes en plan att sätta 1,000 man öfver Iddefjorden för att förstöra batterierna vid

) Harom^lamnas upplysningar i liera bref från Diicher till Karl XII

1 ""i-11 p71A Förutom Luren skulle i andra fartyg, hvilka. ,7 ankommo fian Goteborg till Strömstad, föras till Iddefjorden.

baron Gört> 4 ' Mons,eigneur" %. Strödda handl, hörande till

° Goltz ™ al- — Namnet pa galeren namnes v ål ej afDestrain men

Tdderet rar -gtlelnn Luren' frams&r af en förteckning öfver flottiljen i Idefjoiden, i hvilken förteckning galeren

Luren står upptagen som det

ral i Götebor°m alUS galG1" Besättningslista af Strömstjerna %. Ami-Pilgården, men denna plan uppgafs snart ’). Sannolikt hade de fatt kännedom om, att svenska trupper stodo i närheten. Sedermera förde fienderna från fästningen Fredriksten 4 adertonpundige, 2 sextonpundige och 4 sexpundige kanoner samt 1 mörsare till Skrifvareön. Därifrån hoppades de att med tillhjälp af den norska flottiljen kunna alldeles ruinera hamnen med alla där liggande fartyg. Den 30 juli företogs anfallet. Förberedelserna därtill hade dock icke kunnat blifva obemärkta,, ty redan den 27 hade major Stockman genom rekognoscering med tvänne slupar framför Skrifvareön fått någon kännedom om hvad som förehades. Då dessa slupar vågade sig långt fram, sökte väl fienderna att taga dem, men detta misslyckades. Anfallet den 30 juli började därmed, att flera galerer från den norska eskadern i Nordsjön seglade om aftonen den 29 upp genom Svine-sund, hvarvid de först lade till vid Lundviken och förjagade den där stående posteringen, sedermera gingo de vidare förbi Saltbobacken under en stark kanonad på posteringen därstädes samt började, understödda af de batterier, som anlagts vid Röhrbeck, beskjuta fästningen Sundsborg mellan kl. 2 och 3 om morgonen den 30 juli.

Vid samma tid satte fienderna äfven till land vid Ringdalen, men företogo ingenting därstädes. “Under allt detta såsom en förblandning", skref Diicher till konungen, “att med så mycket större kraft kunna fullfölja förehafvandet vid Pilgården begyntes kanonaden från Skrifvareön", men därmed uträttades ej synnerligt, emedan, såsom fienderna ansågo, svenskarnes batterier legat allt för lågt. Ej häller kunde de fiendtliga fartygen uthärda elden från svenskarnes batterier, fartyg och infanteri, utan måste snart draga sig tillbaka.

I striden hade svenskarne 5 döda och 25 sårade, men fienderna endast 1 död och 11 sårade. Ett fiendt-ligt armeradt fartyg hade fått flera grundskott, och af

0 Kosenpalms anf. bref.svenskarnes fartyg hade 1 dubbelslup och 2 enkelslupar blifvit genomskjutna. Flera kanoner å ömse sidor hade blifvit odugliga.

Fienderna ansågo efter den erfarenhet, de genom sitt anfall vunnit, att det ej var möjligt att från Skrif-vareön förstöra svenskarnes batterier och fartyg, hvar-för redan samma afton order gafs att föra kanonerna därifrån.

Såväl på Skrifvareön som på fasta landet hade mycket krigsfolk visat sig, hvarför Ducher beordrade öfverste Stael von Holstein att med 600 man af .Skaraborgs regemente postera sig i Näsinge socken, på det att han lätt skulle kunna komma grenadiererna till undsättning, i fall de blefvo anfallna J).

Den fiendtliga flottiljen förlädes därefter närmare Fredrikshall midt emot Stora Bogen, men svenskarnes låg ännu en tid qvar vid Pilgården * 2).

Efter detta anfall förekommo ej på länge några strider. A båda .sidor nöjde man sig med att bevaka hvarandra och att ifrigt arbeta på förstärkandet af sina flottiljer. — I förbigående må nämnas, att svenskarne gingo den 15 augusti i konungens närvaro öfver Svinesund vid Sundsborg, förnaglade 4 kanoner och sprängde en 5:te på batteriet vid Rölirbeck utan att mista en enda man. Genom en häftig kanonad, som varade från tidigt på morgonen till mot aftonen, hade fienderna tvingats att begifva sig bort därifrån 3).

Jf Ducher till Karl XII 3I/7. Kommend. Landsberg till Overkrigs-sekr. 30/7. Indkomne Breye til Overkrigasekr. Gehejmeark. Jfr Lands-hergs bref samma dag till Liitzow bland hans rapporter i norska riks-ark. Landsberg var ej nöjd med att kanonerna så fort fördes tillbaka från Skrifvareön. Han ansåg, att man ännu några dagar bort allarmera svenskarne därifrån, synnerligast som transporten af kanonerna och an-dra tillrustningar för anfallet kostat mycken möda.

2) Landsberg till Liitzow 16/8. Rapport i norska riksark.

3) Landsbergs ofvan anf. bref till Liitzow ,6/8. von Kocken till Görtz 1 */s 1*18. Högst vigtiga handlingar, funna hos baron Görtz, då han arresterades, von Kochens namn är ej utsatt, men det är hans handstil.Något senare, nämligen den 6 september, visade sig den tiendtliga flottan utanför Strömstad, men då svenska eskadern gick den till mötes, drog den sig straxt tillbaka 1).

I början af september bestod den svenska flottiljen i Iddefjorden af 3 galerer, 3 skärbåtar, 1 dubbelslup, 4 enkelslupar och 1 esping med en besättning af öfver 600 man matroser och soldater. Dessutom funnos åtskilliga pråmar, men antalet däraf kan jag ej uppgifva * 2 3). Samtidigt fordrades å den norska en besättning af 640 man, hvilka hvar åttonde dag aflöstes af friskt manskap. I slutet af oktober höllo fienderna sina fartyg besatta natt och dag med 1,000 man förutom matroser a).

Den 10 september uppstod åter strid i Iddefjorden. Svenskarne utsände denna dag trenne fartyg mellan sina batterier och Skrifvareön samt gjorde min att attackera. Fienderna mötte med 1 halfgaler och 6 dubbelslupar. Svenskarne drogo sig då tillbaka under skydd af sina batterier, men när de sedan fått en betydlig förstärkning, gingo de åter anfallsvis tillväga, då fienderna måste draga sig tillbaka till Sauön för att reparera sina fartyg. Striden hade börjat mellan kl. 4 och b e. m. och fortsattes till kl. 7, då mörkret hindrade dess fortsättning. Fiendernas förlust utgjordes af 8 döda och 16 sårade 4 *).

Sedan svenskarne eftermiddagen den 16 september åter angripit och tvungit fienderna att, efter en tämligen stor förlust, draga sig undan deras batterier “aus-serhalb Saue Sundt lade sig den svenska flottiljen i

J) Nordberg II, s. 673.

2) Besättningslista af O. Strömstjerna. Strömstad 2/9. Amiral, i -Göteborg.

3) I ett bref från generalmajorerna Cicignon oeb Arnoldt till Liitzow 13/io sages, att flottiljen i Iddefjorden hade till besättning 1,000 soldater, oberäknadt matroserna. Krigs-Directoriums Copibøger 897. Rosenpalm skref till Liitzow 4/10, att af hans eskader voro 8 fartyg detaclie-rade till Iddefjorden. Rapport i norska riksark.

4) Rosenpalm till amiral. 19/9 jämte kopia af Paulsens relation om

striden, dat. 11/9. Marinministerium 400. Gehejmeark.Hellebugten, som ligger på svenska landet ungefär midt emellan Skrifvareön och Sauön. De kanoner, som an-vändts för att försvara hamnen vid Pilgården, användes nu dels till bestyckning af flera nu färdigbygda pråmar eller flottar, dels till befästande af Hellebugten '). För att blifva svenskarne jämnstarka, arbetade fienderna med all flit på att ändra ännu ett handelsskepp, som skulle-ros med 40 par åror och förses med grofva kanoner,, nämligen med 4 tjugofyrapundige, 4 adertonpundige och 4 tolfpundige; ja de hoppades att, sedan detta blifvit färdigt, ändtligen blifva de besvärliga svenska fartygen q vitt i Iddefjorden. Detta var för dem af synnerlig vigt.. Redan nu hotade svenskarne att alldeles hindra den handel, som staden Fredrikshall haft öfver Knifsö, liksom att borttaga handelsskeppen och det trävirke, som fanns: där. Kommendanten på Fredriksten klagade öfver, att det var nästan omöjligt att för fästningens behof anskaffa behöflig ved, hvarför han också ifrigt yrkade på, att man för hvad pris som hälst skulle förstöra den svenska flottiljen, innan den blefve ännu mera förstärkt med pråmar eller flottar2). Flera förslag härtill uppgjordes väl, men de ledde ej till någon åtgärd. Ett af de märkligaste förslagen finnes bland general Scholtens koncepter i Gehejmearkivet i Köpenhamn och är date-radt den 28 oktober. Enligt detta borde man öfver-föra. 4,000 man nattetid till Hellemörksbugten, där svenskarnes flottilj förut legat, hvarpå man skulle angripa svenskarne i ryggen vid deras nya hamn. Man trodde sig veta, att svenskarne i dessa trakter hade högst 3,000 man. För att man skulle kunna föra manskapet till Hellemörksbugten, borde den norska flottiljen gå till höger om transportskeppen nära svenska landet, för att därigenom hindra svenskarne att oroa dem. Samtidigt 4

4 Kommendanten Landsberg till Ltitzow ”/,,. Ranporter i

norska riksark. 503. 11

) Rosenpalms anf. bref till amiral. I9/0; Landsberg till Liitzow 22v,. Rapport i norska Riksark.med ett dylikt anfall skulle man göra falskt allarm vid sjösidan med den stora flottan.

Emellertid utkämpades den sista striden i Iddefjor-den den 3 november, då Karl XII med en del trupper redan inbrutit i det sunnanfjällska Norge. Kommendören V. Poulsen, som vid denna tid förde högsta befälet på den fiendtliga flottiljen, sökte nämligen denna dag öfverrumpla svenskarne i Hellebugten. Redan kl. 2 om morgonen var han i annalkande, men då det var månsken, blefvo svenskarnes utposter honom varse, och då han märkte

detta, vände han tillbaka och intog sin förra post mellan Sauön och fasta landet. Samma dag omkring kl. 8 f. m. styrde svenskarne med hela sin styrka mot fienderna, som också rodde mot dem, när de sågo dem nalkas. Fienderna trodde, att det var svenskarnes afsigt att tränga fram genom Svinesund eller ock sätta trupper i land för att kupera de trupper, som stodo vid Fredrikshall. Enligt Poulsens berättelse hade svenskarne mycket manskap om bord på pråmarne. Efter tvänne timmars strid drogo svenskarne sig så småningom tillbaka och lade sig vid middagstiden uti Hellebugten. Under reträtten följde Poulsen efter och låg sedan på ett kanonskotts afstånd från dem, tills det började mörkna, då han drog sig tillbaka. Förlusten å ömse sidor var obetydlig, och ingen kunde tillskrifva sig segern I).

På befallning af generallöjtnant Sponneck blef emellertid tvänne dagar därefter den norska flottiljen jämte alla vid staden Fredrikshall befintliga skepp sänkt, hvar-vid 11 stycken 6- och 12-pundige kanoner, som ej kunde

J) Duclier skref till Görtz 4/n, att kanonaden fortfor liela dagen, “men ändades med ringa skada, i det båda partierna drogo sig emot aftonen hvar under sine förre o fördelar". Diverse bref till Görtz och von Hagen m. fl. handlingar. Å fiendernas sida blefvo 7 döda och 11 sårade. Ibland de sistnämnde en major (Steen) och en kapten (Bastian Helm). V. Poulsen till Overkrigssekr. 6/n. Landsberg berättar i bref till Overkrigssekret. 5/n bland annat, att svenskarne kommo med (i flottar, öfverfnlla med folk. Jfr Bosenpalms bref till Fredrik IV 6/u och Sponnecks 8/n till densamme. B. S. Gehejmeark.medtagas, förnagladesT). Orsaken till denna befallning var, att Sponneck efter hållen krigskonselj uppgaf för-svarslinien S vinesund—Tistedalen och drog trupperna, öfver Glommen. När detta steg togs, insåg man, att. den norska flottiljen ej skulle vara i stånd att försvara sig, hvarför den, såsom ofvan nämndes, sänktes, på det, att den ej skulle falla i svenskarnes händer. Efter den tiden kunde svenskarne sålunda i lugn och ro föra öfver Iddefjorden hvad som kunde tarfvas till belägring af fästningen Fredriksten * 2).

Genom 1717 års strider lyckades svenskarne tillkämpa sig en säker förbindelse inomskärs mellan Göteborg, Strömstad och Dynekilen, för att ej nämna, att genom dem Sveriges vigtigaste handelsplats vid Vester-hafvet och redan vid denna tid näst Stockholm landets främsta stad räddades med där liggande eskader och handelsflotta äfvensom att ett tillämnadt angrepp på. Gotland afböjdes. Ar 1718 tyckas danskarne och norrmännen fått klart för sig, att de ej skulle kunna göra. svenskarnes transporter någon synnerlig skada. Knappast ett enda försök gjordes att oroa dem 3 * * *). Genom striderna i Iddefjorden skyddades de förråd, som svenskarne samlat i Bohus län för det tillämnade fälttåget i Norge, på samma gång som förberedelserna för ett kraftigt angrepp mot Fredriksten därigenom möjliggjordes.

En och annan torde tycka, att jag allt för utförligt skildrat de strider, som utkämpades vid Yestkusten 1717 och 1718. Jag anser mig därför, innan jag afslu-tar denna uppsats, böra fästa uppmärksamheten därpå, att dessa strider kostat ganska stora uppoffringar, att,

4) Vice ståthållare B. F. Kragh till Fredrik IV 8/n. R. S. Gehej-meark.

2) Sponneck till “Herr Cammerherre" (Gabel) E. S. Geliej-

meark.

3J I början af maj 1718 lade sig den fiendtliga eskadern vid Ko-

ster, sannolikt för att hindra transporterna från Göteborg, men snart,

diog den sig tillbaka till Makö. von Kochen till Görtz. Strömstad 7/-

och l5. Görtz’ korrespondens med Olof Cederström, von Kochen m. tL

Handl. rör. baron Görtz.invånarne utmed Vestkusten och norska gränsen under tvänne års tid varit utsatta för plundringar och lefvat i ständig oro och att genom dem afgjordes — hvilket är hufvudsaken —, huruvida svenskarne skulle kunna framföra till norska gränsen en tillräcklig mängd af krigsförnödenheter, och således om det skulle blifva möjligt att företaga ett fälttåg af större omfattning i Norge — något som svenskarne före denna tid aldrig gjort —, och detta synes mig vara af sådan vigt, att jag anser en utförlig framställning vara behöflig.

Till noten 2 s. 8 tillägges: Jfr Rothe II, s. 164, 201 och 233.